

Вісник

Верховного Суду України

Матеріали Міжнародної конференції
«Право на свободу та особисту
недоторканність в Україні:
перехід до верховенства права»

Висновки Верховного Суду України,
викладені у рішеннях, прийнятих
за результатами розгляду заяв
про перегляд судових рішень,
за II півріччя 2016 р.

Висновки Верховного Суду України,
викладені в постановах, прийнятих
за результатами розгляду справ
із підстав, передбачених пунктами
1, 2, 4 ч. 1 ст. 355 ЦПК України,
за II півріччя 2016 р.

Узагальнення судової практики
застосування судами України
законодавства про відповідальність
за адміністративні правопорушення,
що посягають на здійснення
народного волевиявлення та
встановлений порядок його
забезпечення (статті 212⁷—212²¹
Кодексу України про адміністративні
правопорушення), та злочини проти
виборчих прав і свобод
(статті 157—160 Кримінального
кодексу України)

Трансформація ролі Європейського
суду з прав людини у процесі
судового нагляду за виконанням
власних судових рішень:
проблеми та перспективи

7(203)'2017

ВИХОДИТЬ ДВАНДЦЯТЬ РАЗІВ НА РІК

Засноване 22 липня 1994 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію серія КВ № 7710 від 12 серпня 2003 р.

Засновник — Верховний Суд України

Відповідно до постанови Президії ВАК України від 14 жовтня 2009 р. № 3-05/4 наукові статті, опубліковані у журналі, на підставі висновку експертної ради з юридичних наук, окремо у кожному конкретному випадку за поданням спеціалізованої вченої ради, зараховуються як фахові в галузі юридичних наук

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Голова редакційної колегії

Романюк Я.М. — Голова Верховного Суду України, кандидат юридичних наук, заслужений юрист України;

Андрушко П.П. — кандидат юридичних наук, професор;

Беляневич О.А. — доктор юридичних наук, професор;

Бень А.Б. — начальник відділу забезпечення видавничої діяльності управління забезпечення взаємодії із засобами масової інформації та видавничої діяльності Верховного Суду України, заслужений журналіст України, відповідальний секретар редакційної колегії;

Городовенко В.В. — голова Апеляційного суду Запорізької області, доктор юридичних наук, заслужений юрист України;

Гриців М.І. — секретар Пленуму Верховного Суду України, заслужений юрист України;

Гуменюк В.І. — суддя Верховного Суду України, кандидат юридичних наук, заслужений юрист України;

Ємець А.А. — суддя Верховного Суду України, кандидат юридичних наук;

Кіреєва Н.О. — кандидат юридичних наук, доцент, заслужений юрист України;

Короткевич М.Є. — суддя Верховного Суду України, кандидат юридичних наук, заслужений юрист України;

Кубко Є.Б. — доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрНУ;

Кузнєцова Н.С. — доктор юридичних наук, професор, академік НАПрНУ, заслужений діяч науки і техніки України;

Майданик Р.А. — доктор юридичних наук, професор, академік НАПрНУ;

Погорецький М.А. — доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України;

Прокопенко О.Б. — суддя Верховного Суду України, кандидат юридичних наук;

Селіванов А.О. — доктор юридичних наук, професор, академік НАПрНУ, заслужений юрист України;

Шакун В.І. — доктор юридичних наук, професор, академік НАПрНУ, заслужений діяч науки і техніки України.

2

Матеріали Міжнародної конференції «Право на свободу та особисту недоторканність в Україні: перехід до верховенства права»

*Materials of the International Conference on
"The Right to Liberty and Security of Person in Ukraine:
a Transition to the Rule of Law"*

2 Виступи учасників міжнародної конференції

*Speeches delivered by the International Conference
participants*

11

Висновки Верховного Суду України *Conclusions of the Supreme Court of Ukraine*

11 Висновки Верховного Суду України, викладені у рішеннях, прийнятих за результатами розгляду заяв про перегляд судових рішень, за II півріччя 2016 р.

*Conclusions of the Supreme Court of Ukraine, stated in
decisions adopted as a result of examining the applications
for revision of court decisions in the second half of 2016*

22 Висновки Верховного Суду України, викладені в постановках, прийнятих за результатами розгляду справ із підстав, передбачених пунктами 1, 2, 4 ч. 1 ст. 355 ЦПК України, за II півріччя 2016 р.

*Conclusions of the Supreme Court of Ukraine, stated in
resolutions adopted as a result of examining the cases on
the grounds described in subparagraphs 1, 2, 4 of para. 1
of Article 355 of the CivPC of Ukraine in the second half
of 2016*

30 *Аналіз судової практики*
Analysis of Judicial Practice

- 30** Узагальнення судової практики застосування судами України законодавства про відповідальність за адміністративні правопорушення, що посягають на здійснення народного волевиявлення та встановлений порядок його забезпечення (статті 212⁷—212²¹ Кодексу України про адміністративні правопорушення), та злочини проти виборчих прав і свобод (статті 157—160 Кримінального кодексу України)

Generalization of jurisprudence on application by the courts of Ukraine of the laws on liability for administrative offenses, encroaching on expression of the people's will and prescribed procedure of its guaranteeing (Article 212⁷—212²¹ of the Code of Ukraine on Administrative Offenses) and offenses against electoral rights and freedoms (Articles 157—160 of the Criminal Code Ukraine)

42 *Точка зору*
Opinion

- 42** **Параскева К.** Трансформація ролі Європейського суду з прав людини у процесі судового нагляду за виконанням власних судових рішень: проблеми та перспективи

Paraskeva K. Transformation of the role of the European Court of Human Rights in the process of judicial review over the execution of its judgments: problems and perspectives

Редакція не завжди поділяє думку авторів статей. За точність наведених у статтях даних, посилань на нормативні акти й інші джерела відповідають автори

Передрук опублікованих у журналі матеріалів здійснюється за письмовим дозволом голови редакційної колегії з обов'язковим посиланням на джерело

З попередніми номерами журналу (у форматі PDF) можна ознайомитися на офіційному web-сайті Верховного Суду України

<http://www.scourt.gov.ua>
editor@scourt.gov.ua

Адреса редакції:

вул. П. Орлика, 4а, кімн. 109
м. Київ
01043

Телефони:

відповідальний секретар
(44) 253–1683
група технічного забезпечення
(44) 253–0687

Редактори:

А.В. Гончарук
К.С. Мусяк
П.О. Мусяк
О.І. Пархоменко (в.о. відповідального секретаря)

Верстка:

В.М. Горбаченко
Фото:
Г.М. Безсмертна

Переклад англійською:

О.В. Гунько

Видавець:

ТОВ «Видавництво «Істина»
вул. Сирецька, 38, кв. 1
м. Київ
04073
Телефон: (44) 468–3131
E-mail: istina_knigi@ukr.net

Віддруковано:

ТОВ «Наш формат»
просп. Миру, 7, кв. 45
м. Київ
02105
Телефон: (44) 353–8558

Підписано до друку 26.07.2017
Формат 60×84 1/8. Друк офсетний.
Обл.-вид. арк. 6,62. Умовн. друк. арк. 5,58.
Зам. 73.
Наклад 950 пр. Ціна договірна

справах Федеральний конституційний суд Німеччини постановив у рішенні від 4 травня 2011 р., що положення стосовно ретроспективного продовження профілактичного затримання більш ніж на максимальний термін (10 років) були несумісними з Основним законом Німеччини. Після цього було прийнято нове законодавство, яке набрало чинності 1 червня 2013 р. Перехідні положення, викладені в розд. 316f попереднього Кримінального кодексу (КК), обмежували введення або продовження ретроспективного профілактичного затримання в тих випадках, коли заінтересована особа страждала на психічний розлад та існувала висока ймовірність здійснення нею тяжкого злочину насильства або, як наслідок, сексуального злочину. Статтю 66с КК змінено спосіб реалізації профілактичного затримання, який вимагав індивідуального плану лікування і відповідного проживання окремо від ув'язнених, що відбувають покарання у виді позбавлення волі. Заявник, який вже мав багато судимостей, був засуджений у 1986 р. за замах на вбивство, замах на зґвалтування і напад, який становив небезпеку. Встановлено, що на підставі доказів, наданих лікарями-психіатрами, його кримінальну відповідальність було зменшено, суд першої інстанції засудив його до 15 років позбавлення волі та встановив профілактичне затримання через великий ризик рецидиву. Профілактичне затримання почалося в 2001 р. у в'язниці і регулярно оновлювалось. У липні 2013 р. (після закінчення початкового максимального десятирічного періоду профілактичного ув'язнення) суд, відповідальний за виконання покарань, встановив продовження терміну, відповідно до розд. 316f попереднього КК, на основі останніх психіатричних звітів, що заявник страждав на «психічний розлад» і що залишався дуже високий ризик того, що в разі звільнення він скоїть серйозний злочин на сексуальному ґрунті. 3 червня 2013 р. заявник утримувався в спеціалізованому центрі в'язниці для виконання нової ст. 66с КК. Під час судового процесу відповідно до Конвенції заявник скаржився на те, що постановою суду щодо продовження йому профілактичного затримання понад максимальний період (10 років) порушила його право на свободу (п. 1 ст. 5 Конвенції), а також порушила заборону ретроспективного покарання (п. 1 ст. 7 «Ніякого покарання без закону»).

У свою чергу ЄСПЛ розглянув заяву Бергмана та дійшов таких висновків. (А) Затримання «після засудження» (підпункт «а» п. 1 ст. 5 Конвенції). Профілактичне ув'язнення заявника за межами встановленого законом максимального десятирічного періоду не було затриманням «після засудження» компетентним судом, тому що не існувало достатнього причинно-наслідкового зв'язку між його засудженням у 1986 р.

і продовженням позбавлення волі. Тому він не може бути виправданий відповідно до підпункту «а» п. 1 ст. 5 Конвенції. (Б) «Психічнохворі особи» (підпункт «е» п. 1 ст. 5 Конвенції). ЄСПЛ підтвердив, що особа не може бути позбавлена волі, тому що вона «психічнохвора», якщо тільки не виконуються такі три умови (критерії Вінтерверпа): 1) вона повинна бути визнана психічнохворою, тобто має бути встановлений справжній психічний розлад компетентним органом на підставі об'єктивних медичних експертиз; 2) психічний розлад має бути такого типу або ступеня, що підлягає обов'язковому позбавленню волі; 3) продовження позбавлення волі залежить від стійкості такого захворювання. Крім того, взяття під варту особи, яка має психічні розлади, може бути «законним» тільки для цілей підпункту «е» п. 1 ст. 5 Конвенції, якщо воно здійснюється в лікарні, клініці чи іншій відповідній установі. ЄСПЛ переконаний у тому, що національні суди були компетентними органами і встановили, на підставі останнього об'єктивного висновку психіатра, що заявник мав психічний розлад, як визначено чинним внутрішнім законодавством. Його стан вимагав як лікування за допомогою ліків під наглядом медиків, так і лікування в лікарні, тому суд першої інстанції вважав це досить серйозною підставою (в поєднанні зі споживанням алкоголю) для зменшення кримінальної відповідальності заявника. ЄСПЛ дійшов висновку, що заявник страждав на «справжній психічний розлад» (для виконання цілей підпункту «е» п. 1 ст. 5 Конвенції). ЄСПЛ також встановив, що розлад був такого типу або ступеня, що виправдовує примусове ув'язнення на підставі дуже високого ризику, що в разі звільнення він скоїть серйозний насильницький злочин на сексуальному ґрунті. Стосовно тривалості психічного розладу ЄСПЛ зазначив, що відповідно до чинного законодавства продовження профілактичного ув'язнення заявника може бути встановлене тільки тоді, коли буде існувати високий ризик того, що в разі звільнення він повторно скоїть злочин у результаті цього розладу. Таким чином, було встановлено, що заявник був «психічнохворою» особою (для виконання підпункту «е» п. 1 ст. 5 Конвенції). Питання, чи належав він до категорії «алкоголіків», було залишене відкритим. ЄСПЛ також був переконаний у тому, що заявник утримувався в установі для лікування пацієнтів з психічними розладами. Він перебував у центрі профілактичного затримання (ЦПЗ), нещодавно побудованому відповідно до нових загальнодержавних правових норм, що вимагають здійснення профілактичного затримання в установах, які пропонують затриманим особам індивідуальну та інтенсивну терапію. Серед працівників ЦПЗ були психіатри, психологи та соціальні працівники. Заявникові регулярно пропонували відповідне повторне лікування, він мав доступ до

групової терапії і мотиваційних зустрічей. ЦПЗ запропонував йому значні зміни в медичному і терапевтичному догляді. Його позиція, таким чином, відрізнялася від позиції заявників у таких справах, як «Глін проти Німеччини» (рішення ЄСПЛ від 28 листопада 2013 р.), які просто утримувались у відокремленій частині в'язниці без відповідних умов для лікування психічного здоров'я пацієнтів. ЄСПЛ переконаний у тому, що затримання відповідає матеріальним і процесуальним правилам внутрішнього законодавства і не було довільним, та дійшов висновку (одноголосно) про відсутність порушення ст. 5 Конвенції.

Додамо, що заради точності розуміння мотивів ухвалення ЄСПЛ рішення у справі «Бергман проти Німеччини» у правотворчій, правотлумачній та правозастосовній діяльності слід ураховувати рішення ЄСПЛ від 24 жовтня 1979 р. у справі «Вінтерверп проти Нідерландів», у справах «М. проти Німеччини», та «Глін проти Німеччини». До речі, посилання на п. 39 рішення ЄСПЛ у справі «Вінтерверп проти Нідерландів» зробив Конституційний Суд України у рішенні від 1 червня 2016 р. № 2-рп/2016 (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу). Характерним є те, що за результатами розгляду Конституційний Суд України визнав таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), положення третього речення ч. 1 ст. 13 Закону від 22 лютого 2000 р. № 1489-III «Про психіатричну допомогу» («особа, визнана у встановленому законом порядку недієздатною, госпіталізується до психіатричного закладу на прохання або за згодою її опікуна») з наступними змінами у взаємозв'язку з положенням ч. 2 цієї статті стосовно госпіталізації особи («госпіталізація особи у випадках, передбачених ч. 1 цієї статті, здійснюється за рішенням лікаря-психіатра»), визнаної у встановленому законом порядку недієздатною, до психіатричного закладу на прохання або за згодою її опікуна за рішенням лікаря-психіатра без судового контролю. Конституційний Суд України також рекомендував Верховній Раді України невідкладно привести положення законодавства України у сфері надання психіатричної допомоги у відповідність до цього рішення (п. 1, 2 резолютивної частини рішення).

У рішенні ЄСПЛ від 23 лютого 2016 р. у справі «Мозер проти Республіки Молдова і Росії» йдеться про затримання особи за ухвалою «судів» сепаратистського регіону Республіки Молдова. У листопаді 2008 р. заявник, громадянин Молдови, який належав до німецької етнічної меншини, був затриманий владою самопроголошеної «Придністровської Молдавської Республіки» (далі — «ПМР»), яка не була визнана міжнародним співтовариством, за підозрою в шахрайстві у компанії, в якій він працював. До судового розгляду його утримували під вартою

в «Народному Суді м. Тирасполь», який у липні 2010 р. визнав його винним і засудив до семи років тюремного ув'язнення, з відстроченням на п'ять років. Суд наказав звільнити його із зобов'язанням не виїжджати з міста. Заявник пізніше поїхав на лікування в Кишинів (Республіка Молдова) перед поїздкою до Швейцарії.

У своїй скарзі до ЄСПЛ заявник, який страждав на бронхіальну астму, дихальну недостатність та інші хвороби, скаржився на те, що був позбавлений медичної допомоги і утримувався в нелюдських умовах «владою ПМР» (ст. 3 Конвенції), що його арешт і утримання під вартою були незаконними (п. 1 ст. 5 Конвенції), що його право зустрітися зі своїми батьками і пастором було незаконно обмежене (статті 8 і 9 Конвенції) та що він не мав ефективного засобу судового захисту (ст. 13 Конвенції). Заявник стверджував, що Молдова і Росія були відповідальними за передбачуване порушення його прав відповідно до Конвенції. У травні 2014 р. палата ЄСПЛ вирішила відмовитися від розгляду справи на користь Великої палати ЄСПЛ.

Право. (а) Прийнятність. Стаття 1 Конвенції. (i) Юрисдикція Молдови. Не існувало ніяких підстав для відокремлення цієї справи від попередніх справ (наприклад, рішення ЄСПЛ від 8 липня 2004 р. у справі «Ілашку та інші проти Молдови та Росії» і від 19 жовтня 2012 р. у справі «Катан та інші проти Молдови і Росії») стосовно юрисдикції Молдови щодо подій на території, контрольованій «ПМР». Хоча Молдова не мала ефективного контролю над діями на території «ПМР» у Придністров'ї, те, що регіон був визнаний міжнародним законом як частина території Молдови, зумовило для Молдови зобов'язання відповідно до ст. 1 Конвенції використовувати всі можливі юридичні і дипломатичні засоби для того, щоб продовжувати гарантувати здійснення прав і свобод, визначених Конвенцією тим особам, які проживають на тій території. Висновок: в межах юрисдикції Молдови (прийнято одноголосно).

(ii) Юрисдикція Росії. За відсутності нової інформації, яка б вказувала на те, що ситуація змінилася у відповідний період (з листопада 2008 р. по липень 2010 р.), ЄСПЛ притримується своїх попередніх висновків про те, що «ПМР» мала змогу продовжувати своє існування і протистояти зусиллям Молдови і міжнародним зусиллям для врегулювання конфлікту, встановлення демократії і верховенства закону в регіоні за економічної і політичної підтримки російських військових. Високий рівень залежності «ПМР» від російської підтримки вказував на те, що Росія, як і раніше, здійснювала ефективний контроль і мала вирішальний вплив над владою «ПМР». Висновок: в межах юрисдикції Росії (16 голосів проти одного).

Пункт 1 ст. 35 Конвенції (вичерпання національних засобів судового захисту в Молдові). ЄСПЛ відхилив

заперечення уряду Молдови стосовно того, що для вичерпання внутрішніх засобів судового захисту Молдови заявник повинен був подати заяву на відшкодування збитків відповідно до Закону № 1545 (1998). ЄСПЛ зазначив, що Закон № 1545 не застосовується до незаконних дій влади «ПМР», та вказав на відсутність прикладів отримання індивідуального відшкодування збитків Молдовою після скасування засудження «Судом ПМР» і те, що Закон № 1545 не дозволяє заявнику вимагати відшкодування збитків за затримки в використанні або нездатність влади Молдови використовувати дипломатичні або інші засоби судового захисту на державному рівні. Висновок: попереднє заперечення відхилене (прийнято одногосно).

(б) Сутність. Пункт 1 ст. 5 Конвенції. ЄСПЛ підтвердив, що рішення судів невизнаних утворень, в тому числі кримінальних, можна вважати «законними» для цілей Конвенції за умови, що вони є частиною судової системи, яка працює на конституційній та правовій основі, сумісній з Конвенцією. Це стосувалося насамперед Росії як Договірної Сторони з ефективним контролем над невизнаним утворенням, яка повинна була показати, що суди «ПМР» виконали ці умови. У рішенні в справі «*Ілашку та інші проти Молдови та Росії*» ЄСПЛ встановив, що умови не були виконані, зокрема, через довільний характер обставин, за яких заявники в цій справі постали перед судом і були засуджені. За відсутності інформації від Уряду Російської Федерації і за браком офіційної інформації стосовно правової і судової системи «ПМР», ЄСПЛ не мав змоги перевірити, чи суди «ПМР» та їх практика в той час виконували ці вимоги. Проте було очевидним, що правова система «ПМР», створена в 1990 р., не проходила ретельного аналізу, на відміну від законодавства Молдови, яке пройшло такий аналіз перед тим, як Молдова приєдналася до Ради Європи в 1995 р. Відповідно, не було підстав вважати, що правова система «ПМР» втілювала судову традицію, яка вважалася сумісною з принципами Конвенції. Цей висновок був підтверджений обставинами арешту і затримання заявника (особливо наказ про його затримання на невизначений період і розгляд апеляції за його відсутності) та доповідей засобів масової інформації, які висловлювали занепокоєння щодо незалежності і якості судів «ПМР». Ні суди «ПМР», ні будь-який інший орган влади «ПМР», таким чином, не мали змоги прийняти рішення про «законний арешт або затримання» заявника відповідно до підпункту «с» п. 1 ст. 5 Конвенції.

(і) Відповідальність Молдови. У справі «*Ілашку та інші проти Молдови та Росії*» ЄСПЛ постановив, що позитивні зобов'язання Молдови вжити необхідних і достатніх заходів для забезпечення прав заявника відповідно до п. 1 ст. 5 Конвенції були пов'язані із захо-

дами, необхідними для відновлення його контролю над територією Придністров'я для вираження своєї юрисдикції, а також заходами, спрямованими на забезпечення дотримання прав окремих заявників.

Стосовно зобов'язання відновити контроль не було підстав вважати, що уряд Молдови, який вжив усіх заходів у межах своєї влади для того, щоб відновити контроль над територією Придністров'я, змінив свою позицію під час тримання заявника під вартою. Стосовно зобов'язання забезпечувати дотримання прав заявників уряд Молдови доклав значних зусиль для підтримки заявника, зокрема, шляхом звернень до різних міжурядових організацій і іноземних країн, включаючи Росію, рішення Верховного суду Молдови про скасування засудження заявника і розслідування заяви про незаконне затримання. Таким чином, Молдова виконала свої позитивні зобов'язання. Висновок: відсутність порушення з боку Молдови (прийнято одногосно).

(ii) Відповідальність Росії. В той час як не існувало доказів того, що особи, які діяли від імені РФ, безпосередньо не брали участі в заходах, вжитих проти заявника, Росія несла відповідальність згідно з Конвенцією за тривалу військову, економічну і політичну підтримку «ПМР», без якої вона б не змогла існувати. Висновок: порушення з боку Росії (16 голосів проти одного).

З огляду на те, що означені в рішенні ЄСПЛ у справі «*Мозер проти Республіки Молдова і Росії*» проблеми актуальні й для України, вважаємо за доцільне звернути увагу також на рішення ЄСПЛ у справах «*Ілашку та інші проти Молдови та Росії*», від 15 листопада 2011 р. «*Іванцок та інші проти Молдови і Росії*», від 19 жовтня 2012 р. «*Катан та інші проти Молдови та Росії*», від 10 травня 2001 р. «*Кіпр проти Туреччини*».

У справі «*Блохін проти Росії*» (рішення ЄСПЛ від 23 березня 2016 р.) предметом розгляду стало питання щодо здійснення наглядових заходів виховного характеру, тримання неповнолітнього в центрі тимчасового утримання під вартою неповнолітніх правопорушників для «виправлення поведінки» протягом 30 днів. Так, заявник, якому на той час було 12 років і який страждав на синдром дефіциту уваги і гіперактивності, був заарештований і доставлений до поліцейського відділку за підозрою у вимаганні грошей у дев'ятирічної дитини. Влада встановила, що заявник скоїв злочини, які заслуговують покарання відповідно до Кримінального Кодексу, але на підставі того, що його вік був меншим за встановлений законом вік кримінальної відповідальності, проти нього не було порушено кримінальної справи. Замість цього він постав перед судом, який прийняв рішення помістити його в ізолятор тимчасового тримання для

неповнолітніх правопорушників на термін 30 днів для «виправлення поведінки» і з метою запобігання наступного здійснення правопорушень. Заявник стверджував, що під час тримання під вартою стан його здоров'я погіршився, оскільки йому не надали призначеної лікарем медичної допомоги.

У рішенні від 14 листопада 2013 р. палата ЄСПЛ одноголосно постановила, що мало місце порушення ст. 3 (через відсутність відповідного медичного лікування стану здоров'я заявника), ст. 5 (через утримання заявника під вартою в ізоляторі тимчасового тримання, яке було визнане довірливим), а також п. 1 ст. 6 разом із підпунктами «с» і «d» п. 3 ст. 6 (через відсутність відповідних процесуальних гарантій під час провадження, що викликало його утримання під вартою) Конвенції. Справу було передано на розгляд Великої палати на прохання уряду.

Щодо п. 1 ст. 5 Конвенції. Велика палата ЄСПЛ підтвердила висновок палати, що тримання заявника протягом 30 днів в ізоляторі тимчасового тримання відповідало позбавленню волі за змістом п. 1 ст. 5 Конвенції. Зокрема, палата зазначила, що центр був закритий і охоронявся 24 год. на добу для перешкодження ув'язненим залишати установу без дозволу та забезпечення дисциплінарного режиму відповідно до обов'язків співробітників установи.

Велика палата погодилася з палатою стосовно того, що розміщення заявника у виправній установі для неповнолітніх не відповідало підпунктам «а», «b», «с», «d» або «е» п.1 ст. 5 Конвенції. У зв'язку з цим ЄСПЛ зосередив свою увагу на дослідженні того, чи розміщення заявника відповідало підпункту «d» п. 1 ст. 5 Конвенції (затримання неповнолітнього на підставі законного рішення з метою застосування наглядових заходів виховного характеру).

Велика палата знову зазначила, що словосполучення «наглядний захід виховного характеру» не має прирівнюватись до принципів навчання в класі: піклування місцевої влади про неповнолітніх осіб повинне охоплювати багато аспектів виконання наглядових заходів виховного характеру місцевою владою стосовно прав батьків на перевагу і захист заінтересованої особи. Крім того, тримання особи під вартою з метою виконання наглядових заходів виховного характеру має відбуватися у відповідній установі з необхідними ресурсами для задоволення необхідної виховної мети і вимог безпеки.

Посилаючись на факти, наведені у справі заявника, ЄСПЛ зазначив, що розміщення заявника в ізоляторі тимчасового тримання було короточасним, тимчасовим рішенням і не може прирівнюватись до розміщення в закритому закладі освіти, що є окремим довгостроковим

заходом, спрямованим на надання допомоги неповнолітнім з серйозними проблемами. Велика палата не могла уявити, як будь-який важливий нагляд виховного характеру міг змінити поведінку неповнолітнього і запропонувати відповідне лікування і реабілітацію протягом максимального періоду — 30 днів.

Хоча Велика палата визнала надання освіти у виправній установі, вона вважає, що гарантування навчання відповідно до звичайної шкільної програми має бути стандартною практикою для всіх позбавлених волі неповнолітніх, навіть якщо вони були поміщені в ізолятор тимчасового тримання на обмежений проміжок часу. Навчання було необхідне для уникнення прогалин в освіті. Забезпечення такого навчання не обґрунтовує доказів уряду, що тримання заявника в такій установі мало на меті нагляд виховного характеру. Навпаки, центр характеризувався дисциплінарним режимом, а не забезпеченням шкільного навчання.

Крім того, був важливим той факт, що жоден з національних судів не стверджував, що поміщення заявника в цю установу мало виховну мету. Замість цього вони посилались на «виправлення поведінки» і необхідність запобігання здійснення наступних правопорушень заявником, що не було справжньою підставою відповідно до підпункту «d» п.1 ст. 5 Конвенції. Оскільки затримання не підпадало під дію будь-якого з підпунктів п. 1 ст. 5 Конвенції, мало місце порушення цього положення.

У справі «*J. N. проти Великобританії*» (заява № 37289/12, рішення від 19 травня 2016 р.) ЄСПЛ розглянув питання щодо законного арешту та тривалого тримання під вартою іноземця для очікування депортації, який відмовився вжити необхідних заходів для отримання проїзного документа, необхідного для його повернення. У цій справі ЄСПЛ встановив порушення ст. 5 Конвенції. Так, заявник приїхав у Сполучене Королівство в 2003 р. з Ірану та подав заяву про надання притулку, яка була відхилена. Після відбування покарання за непристойний напад, 31 березня 2005 р. він був затриманий для очікування депортації.

Посольство Ірану спочатку відмовилося видати проїзний документ, який надавав дозвіл на повернення заявника, але зрештою погодилося зробити це у разі, якщо він підпише заяву про відмову надати згоду на повернення. У грудні 2007 р. заявник був звільнений умовно, але його знову затримали 14 січня 2008 р. після того, як він не погоджувався підписувати заяву про відмову, яка дозволяла б йому подорожувати. Після цього влада Сполученого Королівства різними способами намагалася переконати заявника добровільно повернутись, але він відмовлявся співпрацювати. Заявник подавав три заяви про звіль-

нення під заставу, які були відхилені. Зрештою він був звільнений під заставу у грудні 2009 р. після того, як адміністративний суд постановив, що його тримання під вартою після 14 вересня 2009 р. було незаконним через нездатність влади діяти терміново та з особливою ретельністю.

Під час розгляду справи відповідно до Конвенції заявник скаржився на підставі п.1 ст. 5 Конвенції на те, що система тримання під вартою іммігрантів у Сполученому Королівстві не відповідає вимогам підпункту «f» п. 1 ст. 5 (зокрема, через відсутність встановленого строку та автоматичного судового перегляду), а також на те, що тривалість його тримання під вартою перевищувала обґрунтовано необхідний термін для цієї мети.

Пункт 1 ст. 5 Конвенції. ЄСПЛ відхилив твердження заявника стосовно того, що нещодавнє прецедентне право суду необхідно тлумачити разом із підпунктом «f» п. 1 ст. 5 Конвенції (вимога підпорядкування тримання під вартою для очікування депортації встановленому максимальному терміну та/або автоматичному судовому перегляду). Оскільки було очевидно, що існування або відсутність термінів — один із ряду факторів, які ЄСПЛ враховує під час загального оцінювання того, чи було національне законодавство «достатньо доступним, точним і передбачуваним», які не були ні необхідними, ні достатніми для того, щоб гарантувати відповідність вимогам підпункту «f» п. 1 ст. 5 Конвенції. Крім того, цей підпункт не вимагає автоматичного судового перегляду тримання під вартою іммігрантів, хоча ЄСПЛ міг враховувати ефективність будь-якого існуючого засобу судового захисту під час загального оцінювання, чи надавало національне законодавство достатні процесуальні гарантії проти свавілля.

У Сполученому Королівстві іммігрант, який утримується під вартою, має право в будь-який час подати заяву про перегляд судового рішення для того, щоб оскаржити його «законність» та відповідність його утримання під вартою з підпунктом «f» п. 1 ст. 5 Конвенції. Під час розгляду такої заяви національні суди повинні застосувати низку принципів національного законодавства (принципи, встановлені у рішенні Високого суду Англії та Уельсу у справі «*R проти начальника в'язниці в Даремі Гардіала Сінгха*» [1984] WLR 70 вимагали тримання під вартою з метою здійснення повноважень з депортації; термін тримання під вартою повинен бути обґрунтованим за будь-яких обставин; затриманий повинен бути звільнений, якщо стає очевидним, що депортація не може бути здійснена протягом розумного проміжку часу, а влада повинна діяти терміново з відповідною ретельністю для здійснення депортації), які були майже ідентичними з принципами, що застосовуються ЄСПЛ відповідно до підпункту «f» п.1 ст. 5 Конвенції під час визначення

того, чи було затримання «свавільним». Отже, система в Сполученому Королівстві не повинна викликати будь-якого підвищеного ризику свавілля, оскільки вона надавала можливість затриманим особам у будь-який час оскаржувати законність і відповідність постійного тримання під вартою. Відповідно, неможливо стверджувати, що через відсутність встановлених строків і автоматичного перегляду тримання іммігрантів під вартою національне законодавство не було достатньо доступним, точним і передбачуваним у застосуванні або що існували невідповідні процесуальні гарантії проти свавілля.

Звертаючись до фактів справи заявника, ЄСПЛ був готовий визнати, що попереднє вчинення злочину заявником, ризик вчинення наступного злочину і побоювання його втечі були факторами, які мали встановити баланс під час з'ясування, чи було його тривале тримання під вартою «обґрунтовано необхідним» з метою виконання його депортації. Проте, з урахуванням того, що, за винятком періоду менш ніж один місяць, заявника тримали під вартою з березня 2005 р. (ЄСПЛ розглядав лише період з 14 січня 2008 р. по 14 вересня 2009 р., оскільки скарги заявника щодо попереднього терміну тримання під вартою з 31 березня 2005 р. по 17 грудня 2007 р. були визнані неприйнятними через те, що він не використав усіх національних засобів правового захисту), та після ретельного розгляду чітких висновків адміністративного суду стосовно «сумної відсутності енергії і стимулу» у влади з середини 2008 р. ЄСПЛ постановив, що з того часу неможливо було стверджувати, що депортація заявника супроводжувалась «відповідною ретельністю». Висновок: порушення (прийняте одностайно). Стаття 41 Конвенції: 7 тис. 500 євро відшкодування моральної шкоди; скарги стосовно матеріальної шкоди відхилені.

Предметом розгляду ЄСПЛ у справі «*Петшуліс проти Німеччини*» (рішення від 2 червня 2016 р.) стали питання превентивного ув'язнення пацієнта, який мав значні психічні розлади, в спеціалізованому центрі, що надає відповідну медичну допомогу. У цій справі ЄСПЛ констатував відсутність порушення. Так, у 2001 р. заявник, який вже був засуджений за насильницькі злочини, був визнаний винним у нападі на свою дочку під час відпустки на батьківщину з превентивного ув'язнення, наданої після деякого періоду позбавлення волі. Він був засуджений до позбавлення волі на чотири місяці, які відбував до переведення до витверезника в лікарні через зловживання алкоголем. У 2005 р. обласний суд призначив наступне превентивне ув'язнення в психіатричній лікарні, а не у витверезнику, оскільки це сприяло його кращій реабілітації. У 2011 р. превентивне тримання заявника в психіатричній лікарні було продовжене на понад

ЄСПЛ підтвердив, що період, який необхідно враховувати під час оцінювання обґрунтованості тримання під вартою відповідно до другого аспекту, починається під час позбавлення особи свободи.

ЄСПЛ зазначив, що, тоді як два аспекти надають певні юридичні права, існують певні збіги: для обох аспектів період починається з моменту арешту; обидва аспекти вимагають від судового органу визначити, чи існували підстави для обґрунтування затримання і наказу про звільнення, якщо підстави відсутні; на практиці застосування гарантій відповідно до другого аспекту деякою мірою збігається з першим, як правило, в ситуаціях, в яких судовий орган, що дозволяє тримання під вартою відповідно до першого аспекту та водночас визначає тримання під вартою для очікування рішення суду суб'єктом гарантій відповідно до другого аспекту. У таких ситуаціях перша поява підозрюваного перед суддею була «перехрестям», в якому «зустрілися» два комплекти гарантій і другий комплект прийшов на зміну першому. Проте питання стосовно того, коли другий комплект гарантій застосовується в повному обсязі, в тому значенні, що було необхідно надати додаткові відповідні і достатні підстави для додаткових обґрунтованих підозр, залежало від досить невизначеного поняття «деякий проміжок часу».

У зв'язку з цим ЄСПЛ зазначив, що національне законодавство більшості з тридцяти однієї держави-члена Ради Європи, яке охоплюється дослідженням порівняльного права, вимагало від відповідних судових органів надання «відповідних і достатніх» підстав для подальшого тримання під вартою, якщо не відразу, то через декілька днів після арешту, а саме тоді, коли суддя вперше розглянув необхідність досудового ув'язнення підозрюваного. Такий підхід у випадку перенесення на п. 3 ст. 5 Конвенції не лише б спростив і вніс більше ясності і визначеності в прецедентне право Конвенції, але й посилив би захист від тримання під вартою за межами розумного проміжку часу.

Отже, були вагомими підстави для синхронізації гарантій другого аспекту з гарантіями першого. Вимога суду надати відповідні й достатні підстави для затримання на додаток до продовження існування обґрунтованих підозр застосовується вже під час першого рішення про досудове ув'язнення, тобто «негайно» після арешту. Велика палата встановила, що домашній арешт заявника також становив позбавлення свободи, і продовжила застосовувати ті ж критерії на весь період позбавлення свободи, незалежно від місця, в якому тримали заявника.

Палата встановила, що підстави, надані національними судами для призначення і продовження

тримання заявника під вартою, були шаблонними й абстрактними. В їхніх рішеннях наведені підстави для затримання без будь-яких спроб показати, як вони застосовуються конкретно до особливих обставин справи заявника. Крім того, не можна стверджувати, що національні суди діяли послідовно. Зокрема, в деяких випадках вони відхилили як необґрунтовані і неправдоподібні твердження прокурора про небезпеку переховування заявника, перешкоджання свідкам і фальсифікації доказів. В інших випадках вони прийняли ті ж самі підстави без будь-яких помітних змін в обставинах і без пояснення підстав. Якщо головним у справі було таке важливе питання, як право на свободу, обов'язком національної влади було переконливо продемонструвати, що тримання під вартою необхідне. Це, звичайно, не було зроблено в цій справі. Отже, не було надано жодних відповідних і достатніх підстав для призначення й продовження тримання заявника під вартою для очікування рішення суду. **Висновок:** порушення (прийняте одностано). Стаття 41 Конвенції: 3 тис. євро відшкодування моральної шкоди.

Водночас, розглядаючи ст. 5 Конвенції в наведеному аспекті, слід урахувувати такі рішення ЄСПЛ, як *«Летельє проти Франції»* (заява № 12369/86, рішення від 26 червня 1991 р.); *«Лабіта проти Італії»* (заява № 26772/95, рішення від 6 квітня 2000 р.) та *«Ідалов проти Росії»* (заява № 5826/034, рішення від 22 травня 2012 р.).

Розглянемо також рішення ЄСПЛ від 11 жовтня 2016 р. у справі *«Каспаров проти Росії»* (заява № 53659/07). Так, у травні 2007 р. заявник з групою активістів намагався поїхати в Самару (Росія) для того, щоб взяти участь у мітингу опозиції, організованому одночасно з самітом Росія—ЄС. Проте вони були позбавлені можливості посадки на рейс з Москви співробітниками поліції, які стверджували, що їхні квитки були підроблені. Факти були спростовані, але ЄСПЛ визнав, що коли заявник намагався пройти реєстрацію о 8 год. 30 хв., то його квиток і паспорт були конфісковані і йому було запропоновано слідувати за поліцейським у зал реєстрації в окрему кімнату, в якій він залишився — з озброєною охороною, що стояла у дверях — під час допиту та обшуку до 13 год. 30 хв.

Право. Пункт 1 ст. 5 Конвенції (Право на свободу та особисту недоторканність). У цій справі Держава заперечувала позбавлення свободи заявника. Проте ЄСПЛ у рішенні, оцінюючи, чи була особа позбавлена свободи в розумінні ст. 5 Конвенції, зазначив, що вихідною точкою у такому разі повинна бути конкретна ситуація, і що необхідно враховувати цілу низку критеріїв, таких як тип, тривалість, наслідки

Висновки Верховного Суду України, викладені у рішеннях, прийнятих за результатами розгляду заяв про перегляд судових рішень, за II півріччя 2016 р.

010.000.000 ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ. ПІДПРИЄМСТВА І ПІДПРИЄМНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ

010.010.000 Загальні питання регулювання господарської діяльності

1. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень ст. 201 Податкового кодексу України (в редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин; далі — ПК) стосовно випадків, коли недоведеність фактичного здійснення господарської операції (нездійснення операції) позбавляє первинні документи юридичної значимості для цілей формування податкової вигоди, а покупця — права на формування цієї податкової вигоди навіть за наявності правильно оформлених за зовнішніми ознаками та формою, але недостовірних та у зв'язку з цим юридично дефектних первинних документів.

Згідно з підпунктом «а» п. 198.1 ст. 198 ПК право на віднесення сум податку до податкового кредиту у платника податку виникає, зокрема, у разі здійснення операцій з придбання товарів та послуг.

Пунктом 201.10 ст. 201 ПК передбачено, що при здійсненні операцій з постачання товарів/послуг платник податку — продавець товарів/послуг зобов'язаний надати покупцю податкову накладну та зареєструвати її в Єдиному реєстрі податкових накладних (далі — Єдиний реєстр).

Відсутність факту реєстрації платником податку — продавцем товарів/послуг податкових накладних в Єдиному реєстрі та/або порушення порядку заповнення податкової накладної не дає права покупцю на включення сум податку на додану вартість (далі — ПДВ) до податкового кредиту та не звільняє продавця від обов'язку включати суми ПДВ, вказані в податковій накладній, до суми податкових зобов'язань за відповідний звітний період.

Виявлення розбіжностей даних податкової накладної та Єдиного реєстру є підставою для проведення контролюючими органами докумен-

тальної позапланової виїзної перевірки продавця та у відповідних випадках покупця товарів/послуг.

У разі відмови продавця товарів/послуг надати податкову накладну або в разі порушення ним порядку її заповнення та/або порядку реєстрації в Єдиному реєстрі покупець таких товарів/послуг має право додати до податкової декларації за звітний податковий період заяву зі скаргою на такого постачальника, яка є підставою для включення сум податку до складу податкового кредиту. До заяви додаються копії товарних чеків або інших розрахункових документів, що засвідчують факт сплати податку у зв'язку з придбанням таких товарів/послуг, або копії первинних документів, складених відповідно до Закону України від 16 липня 1999 р. № 996-XIV «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» (далі — Закон № 996-XIV), що підтверджують факт отримання таких товарів/послуг.

Надходження такої заяви зі скаргою є підставою для проведення документальної позапланової виїзної перевірки зазначеного продавця для з'ясування достовірності та повноти нарахування ним зобов'язань з податку за такою операцією.

Отже, платник податку може включити до складу податкового кредиту суму ПДВ на підставі податкової накладної за умови реєстрації такого документа в Єдиному реєстрі. У разі ж порушення постачальником порядку реєстрації податкової накладної в Єдиному реєстрі покупець товарів/ послуг має право додати до податкової декларації заяву зі скаргою на такого постачальника в тому звітному періоді, в якому суму ПДВ на підставі відповідної податкової накладної включено до складу податкового кредиту.

Разом з тим вимоги до підтвердження даних, визначених у податковій звітності, встановлені ст. 44 ПК. Так, згідно з п. 44.1 цієї статті для цілей оподаткування платники податків зобов'язані вести облік доходів, витрат та інших показників, пов'язаних з визначенням об'єктів оподаткування та/або податкових зобов'язань, на підставі первинних документів, реєстрів бухгалтерського обліку, фінансової звітності, інших документів, пов'язаних з обчисленням та сплатою податків і зборів, ведення яких передбачено законодавством. Платникам податків забороняється формування показників податкової звітності, митних декларацій на підставі даних, не підтверджених документами, що визначені абз. 1 цього пункту.

Правові засади регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в Україні визначено Законом № 996-XIV.

Відповідно до ст. 1 цього Закону первинний документ — це документ, який містить відомості про господарську операцію та підтверджує її здійснення. Аналіз цієї норми дає підстави вважати, що первинний документ згідно з цим визначенням має дві обов'язкові ознаки: він має містити відомості про господарську операцію і підтверджувати її реальне (фактичне) здійснення.

Згідно зі ст. 1 Закону № 996-XIV господарська операція — це дія або подія, яка викликає зміни в структурі активів та зобов'язань, власному капіталі підприємства.

Таким чином, визначальною ознакою господарської операції є те, що вона має спричинити реальні зміни майнового стану платника податків.

Здійснення господарської операції і власне її результат підлягають відображенню в бухгалтерському обліку.

За змістом частин 1 та 2 ст. 9 Закону № 996-XIV підставою для бухгалтерського обліку господарських операцій є первинні документи, які фіксують факти здійснення господарських операцій.

Первинні документи повинні бути складені під час здійснення господарської операції, а якщо це неможливо — безпосередньо після її закінчення. Для контролю та впорядкування оброблення даних на підставі первинних документів можуть складатися зведені облікові документи. Первинні та зведені облікові документи можуть бути складені на паперових або машинних носіях і повинні мати такі обов'язкові реквізити: назву документа (форми); дату і місце складання; назву підприємства, від імені якого складено документ; зміст та обсяг господарської операції, одиницю виміру господарської операції; посади осіб, відповідальних за здійснення господарської операції і правильність її оформлення; особистий підпис або інші дані, що дають змогу ідентифікувати особу, яка брала участь у здійсненні господарської операції. Тобто для бухгалтерського обліку мають значення лише ті документи, які підтверджують фактичне здійснення господарських операцій.

Слід зазначити, що договір не є первинним обліковим документом для цілей бухгалтерського обліку. Відповідно до ч. 1 ст. 626 Цивільного кодексу України (далі — ЦК) договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Отже, договір свідчить лише про намір виконання дій (операцій) в майбутньому, а не про їх фактичне виконання.

Відповідно до наведеного вище визначення господарська операція пов'язана не з фактом підписання договору, а з фактом руху активів платника податків та руху його капіталу.

Вимога щодо реальних змін майнового стану платника податків як обов'язкова ознака господарської операції кореспондує з нормами ПК.

Так, згідно з п. 138.2 ст. 138 ПК витрати, які враховуються для визначення об'єкта оподаткування, визнаються на підставі первинних документів, що підтверджують здійснення платником податку витрат, обов'язковість ведення і зберігання яких передбачено правилами ведення бухгалтерського обліку, та інших документів, встановлених розд. II цього Кодексу.

При цьому відповідно до підпункту 139.1.9 п. 139.1 ст. 139 ПК не включаються до складу витрат витрати, не підтверджені відповідними розрахунковими, платіжними та іншими первинними документами, обов'язковість ведення і зберігання яких передбачена правилами ведення бухгалтерського обліку та нарахування податку.

Водночас відповідно до п. 198.3 ст. 198 ПК податковий кредит звітного періоду визначається виходячи з договірної (контрактної) вартості

товарів/послуг, але не вище рівня звичайних цін, визначених відповідно до ст. 39 цього Кодексу, та складається із сум податків, нарахованих (сплачених) платником податку за ставкою, встановленою п. 193.1 ст. 193 цього Кодексу, протягом такого звітного періоду у зв'язку з: придбанням або виготовленням товарів (у тому числі при їх імпорті) та послуг з метою їх подальшого використання в оподатковуваних операціях у межах господарської діяльності платника податку; придбанням (будівництвом, спорудженням) основних фондів (основних засобів, у тому числі інших необоротних матеріальних активів та незавер-

шених капітальних інвестицій у необоротні капітальні активи), у тому числі при їх імпорті, з метою подальшого використання в оподатковуваних операціях у межах господарської діяльності платника податку.

Згідно з п. 198.6 ст. 198 ПК не відносяться до податкового кредиту суми податку, сплаченого (нарахованого) у зв'язку з придбанням товарів/послуг, не підтверджені зареєстрованими в Єдиному реєстрі податковими накладними чи не підтверджені митними деклараціями, іншими документами, передбаченими п. 201.11 ст. 201 цього Кодексу.

Аналіз наведених норм свідчить, що господарські операції для визначення податкового кредиту мають бути фактично здійсненими та підтвердженими належним чином оформленими первинними бухгалтерськими документами, які відображають реальність таких операцій, та спричиняти реальні зміни майнового стану платника податків.

У зв'язку з наведеним колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України погоджується з позицією апеляційного суду про те, що недоведеність фактичного здійснення господарської операції (нездійснення операції) позбавляє первинні документи юридичної значимості для цілей формування податкової вигоди, а покупця — права на формування цієї податкової вигоди навіть за наявності правильно оформлених за зовнішніми ознаками та формою, але недостовірних та у зв'язку з цим юридично дефектних первинних документів, та незважаючи на наявність у платника податку доказів сплати продавцеві вартості товарів/послуг, якщо рух коштів не забезпечений зв'язком з господарською діяльністю учасників цих операцій. При цьому відсутність ділової мети також є підставою для відмови у наданні податкової вигоди (постанова Верховного Суду України від 6 грудня 2016 р. у справі № 21-1440а16).

010.120.000 Загальні питання регулювання діяльності підприємств і підприємництва

1. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень ст. 40 Закону України від 23 лютого 2006 р. № 3480-IV «Про цінні папери та фондовий ринок» (далі — Закон № 3480-IV) щодо обов'язку з розкриття регулярної річної інформації.

Відповідно до частин 1, 4 ст. 40 Закону № 3480-IV регулярна інформація про емітента — річна та квартальна звітна інформація про результати фінансово-господарської діяльності емітента, яка розкривається на фондовому ринку, в тому числі шляхом подання до Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (далі — Комісія з цінних паперів).

Річна інформація про емітента є відкритою і в обсязі, встановленому Комісією з цінних паперів, підлягає оприлюдненню емітентом не пізніше 30 квітня року, наступного за звітним, шляхом розміщення у загальнодоступній інформаційній базі даних Комісії з цінних паперів про ринок цінних паперів; опублікування в одному з офіційних друкованих видань Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України або Комісії з цінних паперів; розміщення на власному веб-сайті.

Відповідно до п. 15 ч. 2 ст. 7 та п. 13 ст. 8 Закону України від 30 жовтня 1996 р. № 448/96-ВР

«Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні», статей 15, 39—41 Закону № 3480-IV Комісія з цінних паперів рішенням від 19 грудня 2006 р. № 1591 затвердила Положення про розкриття інформації емітентами цінних паперів (затверджене рішенням Комісії з цінних паперів від 19 грудня 2006 р. № 1591; зареєстровано в Міністерстві юстиції України 5 лютого 2007 р. за № 97/13364; було чинним на час виникнення спірних правовідносин; далі — Положення про розкриття інформації).

Емітенти цінних паперів зобов'язані розкривати регулярну річну інформацію (далі — річна інформація) у повному обсязі відповідно до вимог розд. V Положення про розкриття інформації.

Відповідно до п. 3 гл. 1 розд. V цього Положення обов'язок здійснювати розкриття річної інформації поширюється на осіб, які станом на 31 грудня звітного року є емітентами.

Обов'язок розкриття річної інформації припиняється з дати опублікування інформації про скасування реєстрації випуску цінних паперів та анулювання свідоцтва про реєстрацію випуску цінних паперів відповідно до нормативно-правового акта Комісії з цінних паперів, що регулює порядок скасування реєстрації випуску цінних паперів, за умови відсутності інших підстав, передбачених законодавством, для виникнення такого обов'язку.

Отже, до моменту скасування реєстрації випуску цінних паперів та анулювання свідоцтва про реєстрацію випуску цінних паперів емітенти

цінних паперів зобов'язані розкривати зазначену інформацію.

При цьому за правилами ч. 2 ст. 108 ЦК у разі перетворення до нової юридичної особи переходять усе майно, усі права та обов'язки попередньої юридичної особи.

У справі, яка розглядалася, суди встановили, що ТОВ «Ізмаїлгара», державна реєстрація якого відбулась 8 грудня 2011 р., створене шляхом перетворення ВАТ «Ізмаїлгара» та є його правонаступником. Реєстрацію випуску цінних паперів не скасовано, а свідоцтво про їх реєстрацію не анульовано.

За таких обставин, на думку колегії суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України, оскільки до ТОВ «Ізмаїлгара» перейшли всі обов'язки ВАТ «Ізмаїлгара», в тому числі й щодо розкриття регулярної річної інформації відповідно до розд. V Положення про розкриття інформації, то оспорювані постанови Одеського територіального управління Комісії з цінних паперів прийнятті на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (постанова Верховного Суду України від 17 листопада 2016 р. у справі № 21-2016а16).

020.000.000 ФІНАНСИ І КРЕДИТ

020.020.000 Основи бюджетного устрою та бюджетного процесу

020.020.050 Бюджетне регулювання (субвенції, дотації, субсидії, асигнування)

1. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень ст. 48 Закону України від 18 січня 2001 р. № 2240-III «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням» (у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин; далі — Закон № 2240-III), п. 31 Положення про дитячо-юнацьку спортивну школу (затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2008 р. № 993; у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин), п. 2.5 Порядку часткового фінансування дитячо-юнацьких спортивних шкіл за рахунок коштів Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності (далі — Фонд соціального страхування) (затверджений постановою правління Фонду соціального страхування від 25 лютого 2009 р. № 15; зареєстровано у Міністерстві юстиції України 3 квітня 2009 р. за № 306/16322; у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин; далі — Порядок часткового фінансування) щодо випадків цільового/нецільового використання бюджетних коштів при нарахуванні заробітної плати.

За правилами ст. 48 Закону № 2240-III за рахунок коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням, у межах асигнувань, що визначаються щорічно при затвердженні бюджету Фонду соціального страхування на наступний фінансовий рік, здійснюється часткове фінансування, зокрема, дитячо-юнацьких спортивних шкіл в порядку, визначеному правлінням зазначеного Фонду.

Страховальники та інші отримувачі страхових коштів у разі порушення порядку використання страхових коштів відшкодовують Фонду соціального страхування в повному обсязі неправомірно витрачену суму страхових коштів та/або вартість наданих соціальних послуг і сплачують штраф у розмірі 50 відсотків такої суми (абз. 1 ч. 1 ст. 30 Закону № 2240-III).

Відповідно до ст. 21 Закону України від 22 червня 2000 р. № 1841-III «Про позашкільну роботу» (у редакції, чинній на час виникнення

спірних правовідносин) педагогічним працівником позашкільного навчального закладу повинна бути особа з високими моральними якостями, яка має вищу педагогічну або іншу фахову освіту, належний рівень професійної підготовки, здійснює педагогічну діяльність, забезпечує результативність та якість своєї роботи, фізичний та психічний стан здоров'я якої дозволяє виконувати професійні обов'язки в позашкільних навчальних закладах. Педагогічним працівником позашкільного навчального закладу може бути також народний умілець з високими моральними якостями за умови забезпечення належної результативності навчально-виховного процесу.

Тренером-викладачем спортивної школи може бути особа, що має високі моральні яко-

сті, вищу освіту з фізичного виховання і спорту освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр», «спеціаліст» чи «магістр» (п. 31 Положення про дитячо-юнацьку спортивну школу).

У справі, що розглядалася, суд першої інстанції, з яким погодився касаційний суд, встановивши в Особи 1 відсутність вищої освіти з фізичного виховання і спорту, освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр», «спеціаліст» чи «магістр», погодились із позицією відділення Фонду соціального страхування, що кошти на оплату праці такого працівника використані не за цільовим призначенням.

Колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України не погоджується з таким висновком Вищого адміністративного суду України з огляду на таке.

За правилами ч. 1 ст. 94, ч. 1 ст. 115 Кодексу законів про працю України (у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин) заробітна плата — це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу.

Заробітна плата виплачується працівникам регулярно в робочі дні у строки, встановлені колективним договором або нормативним актом роботодавця, погодженим з виборним органом первинної профспілкової організації чи іншим уповноваженим на представництво трудовим колективом органом (а в разі відсутності таких органів — представниками, обраними і уповноваженими трудовим колективом), але не рідше двох разів на місяць через проміжок часу, що не перевищує шістнадцяти календарних днів, та не пізніше семи днів після закінчення періоду, за який здійснюється виплата.

Відповідно до ст. 94 Бюджетного кодексу України (у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин) нецільовим використанням бюджетних коштів є їх витрачання на цілі, що не відповідають, зокрема, бюджетним асигнуванням (розпису бюджету, кошторису, плану використання бюджетних коштів).

У справі, яка розглядалася, суди встановили, що кошти, зазначені у відповідному акті перевірки, а саме 25 тис. 497 грн 30 коп., були використані ДЮСШ «Україна» для витрат на заробітну плату працівнику Особи 1. Зазначені виплати проводились відповідно до штатного розпису, тарифікаційних списків та в межах статті кошторису на витрати, пов'язані із заробітною платою, за рахунок коштів відділення Фонду соціального страхування.

За таких обставин висновок касаційного суду у справі, що розглядалася, не ґрунтується на правильному застосуванні норм права, а тому заяву ДЮСШ «Україна» слід задовольнити: ухвалу Вищого адміністративного суду України від 24 вересня 2015 р. скасувати, а постанову Львівського апеляційного адміністративного суду від 8 травня 2014 р. залишити в силі.

Згідно із ч. 1 ст. 94 Кодексу адміністративного судочинства України (далі — КАС) якщо судові рішення ухвалені на користь сторони, яка не є суб'єктом владних повноважень, суд присуджує всі здійснені нею документально підтверджені судові витрати за рахунок бюджетних асигнувань суб'єкта владних повноважень, що виступав стороною у справі, або якщо стороною у справі виступала його посадова чи службова особа (постанова Верховного Суду України від 13 вересня 2016 р. у справі № 21-5949а15).

030.000.000 ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНІ ПОДАТКИ І ЗБОРИ (ОБОВ'ЯЗКОВІ ПЛАТЕЖІ)

030.080.000 Плата за користування надрами

1. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень підпункту 263.9.1 п. 263.9 ст. 263 ПК, положень Указу Президента України від 17 червня 1996 р. № 433/96 «Про заходи щодо залучення інвестицій для дорозробки нафтових родовищ із важковидобувними та виснаженими запасами» (далі — Указ № 433/96)

щодо особливостей оподаткування за ставкою 2 % видобутої у податковому (звітному) періоді вуглеводневої сировини під час виконання договорів про спільну діяльність, за наявності в них частки держави в розмірах, визначених податковим законодавством.

ПАТ «Укрнафта» зареєстроване як юридична особа 31 березня 1994 р. Відповідно до п. 1.1 Статуту ПАТ «Укрнафта», затвердженого рішенням загальних зборів акціонерів ВАТ «Укрнафта» (протокол від 22 березня 2011 р. № 21).

ВАТ «Укрнафта» засноване відповідно до наказу Державного комітету України по нафті і газу від 23 лютого 1994 р. № 57 шляхом перетворення державного підприємства «Виробниче об'єднання «Укрнафта» у ВАТ «Укрнафта» відповідно до Указу Президента України від 15 червня 1993 р. № 210/93 «Про корпоратизацію підприємств».

Однією із структурних одиниць ПАТ «Укрнафта» є нафтогазовидобувне управління НГВУ «Чернігівнафтогаз» (далі — НГВУ «Чернігівнафтогаз»), яке утворено відповідно до рішення загальних зборів акціонерів ВАТ «Укрнафта» від 8 жовтня 1997 р. і зареєстроване як філія ПАТ «Укрнафта» 24 лютого 1998 р.

НГВУ «Чернігівнафтогаз» згідно з п. 1.5 Положення, затвердженого Наглядовою радою ПАТ «Укрнафта» (протокол від 28 грудня 2011 р. № 12/2011), є провідною структурною одиницею ПАТ «Укрнафта» з питань комплексного освоєння нафтових та газових родовищ, видобування нафти з конденсатом та природного і нафтового газу.

19 січня 1999 р. ВАТ «Укрнафта» і ТОВ «Карлтон Трейдинг Україна» уклали договір про спільну діяльність в Прилуцькому нафтогазопромисловому районі № 35/4 (далі — договір про СД), який з 12 лютого 1999 р. взято на облік в об'єднаній державній податковій інспекції Головного управління ДФС в Чернігівській області (далі — ОДПІ).

Відповідно до п. 4.1 ст. 4 договору про СД юридичною особою, від імені якої ведеться спільна діяльність, є ВАТ «Укрнафта», а вся фактична організаційна, фінансова і виробничо-комерційна діяльність з виконання договору про СД здійснюється виконавчою дирекцією під контролем Комітету з управління, повноваження якого визначено в ст. 12 цього договору.

Ведення спільних справ, пов'язаних з виконанням зазначеного вище договору, покладено на виконавчу дирекцію, посадові особи якої згідно зі ст. 13 договору про СД перебувають у трудових відносинах з ВАТ «Укрнафта» у складі НГВУ «Чернігівнафтогаз».

ВАТ «Укрнафта» в особі його структурного підрозділу НГВУ «Чернігівнафтогаз», у складі якого перебуває виконавча дирекція спільної діяльності, взято на податковий облік як особу, відповідальну за сплату податків за договором про СД від 19 січня 1999 р. № 35/4, за податковим номером 534663345.

23 березня 2011 р. здійснено державну реєстрацію зміни найменування юридичної особи з ВАТ «Укрнафта» на ПАТ «Укрнафта», відповідно ПАТ «Укрнафта» як уповноважена особа з часу вступу в дію договору про СД та у процесі господарської діяльності за цим договором здійснює нарахування та сплату з рахунку, призначеного для обслуговування спільної діяльності, ПДВ, податку на прибуток підприємств, податку з доходів фізичних осіб, рентної плати за нафту, природний газ і газовий конденсат, що видобуваються в Україні, а також плату за користування надрами для видобування корисних копалин, у розрахунку на обсяги нафти та газу.

Згідно з угодою про внесення змін і доповнень до «Договору № 35/4 від 19 січня 1999 р. про спільну діяльність в Прилуцькому нафтопромисловому районі» від 27 листопада 2003 р. ПАТ «Укрнафта» володіє 49,9 % від загальної вартості вкладів учасників спільної діяльності, 50 % та одна акція ПАТ «Укрнафта» знаходяться у статутному капіталі Національної акціонерної компанії «Нафтогаз України», контрольним пакетом акцій якої (100 %) володіє держава.

У березні 2013 р. ОДПІ провела камеральну перевірку податкового розрахунку позивача за договором про СД за січень 2013 р., за наслідками якої складено акт від 21 березня 2013 р. ОДПІ дійшла висновку про порушення позивачем вимог підпункту 263.9.1 п. 263.9 ст. 263 ПК, що призвело до заниження податкового зобов'язання з плати за користування надрами для видобування корисних копалин (нафти) за січень 2013 р. на суму 1 млн 48 тис. 755 грн 3 коп.

На підставі Акта перевірки відповідач прийняв оспорене податкове повідомлення-рішення від 27 березня 2013 р. № 0000201504/107.

Плата за користування надрами відповідно до ст. 262 ПК є загальнодержавним платіжем, який справляється у вигляді плати за користування надрами для видобування корисних копа-

лин і плати за користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин.

Щодо першого виду платежу, то за змістом підпункту 263.1.2 п. 263.1 ст. 263 ПК об'єктом оподаткування по кожній наданій в користування ділянці надр є обсяг видобутої у податковому (звітному) періоді корисної копалини (мінеральної сировини) або обсяг погашених у податковому (звітному) періоді запасів корисних копалин.

Згідно з підпунктом 263.5.1 п. 263.5 ст. 263 ПК базою оподаткування є вартість обсягів видобутих у податковому (звітному) періоді корисних копалин (мінеральної сировини), яка окремо обчислюється для кожного виду корисної копалини (мінеральної сировини) для кожної ділянки надр на базових умовах поставки (склад готової продукції гірничодобувного підприємства).

Розміри ставок плати за користування надрами для видобування корисних копалин передбачено у підпункті 263.9.1 п. 263.9 ст. 263 ПК, відповідно до якого видобування нафти, конденсату з покладів, які повністю або частково залягають на глибині до 5 000 метрів, оподатковуються за ставкою 39 % за тону.

У примітках до підпункту 263.9.1 п. 263.9 ст. 263 ПК передбачено, що в умовах дії угоди про розподіл продукції для нафти та конденсату, видобутих в межах території України, континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони України, плата за користування надрами для видобування корисних копалин справляється із застосуванням ставки у розмірі 2 % від вартості видобутих корисних копалин, решта плати за користування надрами враховується при визначенні частин розподілу продукції між інвестором і державою.

За ч. 1 ст. 4 Закону України від 14 вересня 1999 р. № 1039-XIV «Про угоди про розподіл продукції» відповідно до угоди про розподіл продукції одна сторона — Україна доручає іншій стороні — інвестору на визначений строк проведення пошуку, розвідки та видобування корисних копалин на визначеній ділянці (ділянках) надр та ведення пов'язаних з угодою робіт, а інвестор зобов'язується виконати доручені роботи за свій рахунок і на свій ризик з наступною компенсацією витрат і отриманням плати (винагороди) у вигляді частини прибуткової продукції.

Згідно з підпунктом 263.9.2 п. 263.9 ст. 263 ПК для додаткових обсягів вуглеводневої сировини, видобутих внаслідок виконання діючих або нових інвестиційних проектів (програм, договорів), якими передбачено нарощування видобутку вуглеводневої сировини, на ділянках надр

(родовищах, покладах), що характеризуються погіршеними гірничо-геологічними умовами (важковидобувні) або виснаженістю в процесі розробки в попередніх періодах, <...> оподатковуються за ставкою 2 % від вартості додаткового видобутку відповідної вуглеводневої сировини.

Порядок відбору та затвердження нових інвестиційних проектів (програм, договорів), якими передбачено нарощування видобутку вуглеводневої сировини, порядок визначення додаткових обсягів вуглеводневої сировини, а також порядок контролю за виконанням таких інвестиційних проектів (програм), визначаються Кабінетом Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику економічного розвитку.

Перелік ділянок надр та/або об'єктів ділянок надр, на яких реалізуються нові інвестиційні проекти (програми, договори), визначається центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у нафтогазовому комплексі.

Норми цього підпункту поширюються на: підприємства, частка держави у статутному капіталі яких 25 % та більше; господарські товариства, 25 % та більше акцій (часток, паїв) яких знаходяться у статутних капіталах інших господарських товариств, контрольним пакетом акцій яких володіє держава; дочірні підприємства, представництва та філії таких підприємств і товариств; учасників договорів про спільну діяльність, відповідно до яких вартість вкладу підприємств, частка держави у статутному капіталі яких 25 % та більше, господарських товариств, 25 % та більше акцій (часток, паїв) яких знаходяться у статутних капіталах інших господарських товариств, контрольним пакетом акцій яких володіє держава, а також дочірніх підприємств, представництв та філій таких підприємств і товариств становить 25 % та більше загальної вартості вкладів учасників договорів про спільну діяльність.

На виконання підпункту 263.9.2 п. 263.9 ст. 263 ПК Кабінет Міністрів України прийняв постанову від 7 листопада 2013 р. № 838 «Деякі питання виконання діючих та нових інвестиційних проектів (програм, договорів), якими передбачено нарощування видобутку вуглеводневої сировини», якою, з-поміж іншого, затвердив Порядок відбору та затвердження нових інвестиційних проектів (програм, договорів), якими передбачено нарощування видобутку вуглеводневої сировини (далі — Порядок відбору інвестиційних проектів), а також Порядок визначення

додаткових обсягів вуглеводневої сировини (далі — Порядок визначення додаткових обсягів).

Порядок відбору інвестиційних проектів відповідно до його п. 1 визначає механізм відбору та затвердження нових інвестиційних проектів (програм, договорів), якими передбачено нарощування видобутку вуглеводневої сировини на ділянках надр (родовищах, покладах), що характеризуються погіршеними гірничо-геологічними умовами (важковидобувні) або виснаженістю в процесі розробки в попередніх періодах <...>.

Відповідно до п. 1 Порядку визначення додаткових обсягів цей Порядок встановлює механізм визначення додаткових обсягів вуглеводневої сировини, видобутих в результаті виконання діючих або нових інвестиційних проектів (програм, договорів), якими передбачено нарощування видобутку вуглеводневої сировини, на ділянках надр (родовищах, покладах), що характеризуються погіршеними гірничо-геологічними умовами (важковидобувні) або виснаженістю в процесі розробки в попередніх періодах <...>.

Як новий інвестиційний проект (відповідно до визначення, яке закріплено в п. 2 Порядку відбору інвестиційних проектів) слід розуміти затверджений після набрання чинності цим Порядком інвестиційний проект (програму, договір), яким передбачено нарощування видобутку вуглеводневої сировини на ділянках надр (родовищах, покладах) та/або об'єктах ділянок надр, зазначених у п. 1 цього Порядку.

Таке ж визначення нового інвестиційного проекту міститься в п. 2 Порядку визначення додаткових обсягів.

Водночас діючим інвестиційним проектом відповідно до п. 2 Порядку визначення додаткових обсягів є затверджений в установленому порядку інвестиційний проект, за яким відповідним органом виконавчої влади на момент початку реалізації такого інвестиційного проекту були визначені базові обсяги видобутку вуглеводневої сировини та який реалізується на ділянках надр (родовищ, покладах) та/або об'єктах ділянок надр, що характеризувалися на момент початку реалізації такого інвестиційного проекту погіршеними гірничо-геологічними умовами (важковидобувні) або виснаженістю.

Згідно з п. 3 Порядку визначення додаткових обсягів додаткові обсяги вуглеводневої сировини, видобуті в результаті виконання діючих або нових інвестиційних проектів, визначаються платниками податків, які виконують діючі або нові інвестиційні проекти, і використовуються для визначення податкових зобов'язань щодо

рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин.

Додаткові обсяги вуглеводневої сировини, видобуті під час виконання діючих інвестиційних проектів, розраховуються як різниця між фактичними обсягами видобутку вуглеводневої сировини та базовими обсягами, які були встановлені згідно з чинним законодавством відповідним органом виконавчої влади для таких ділянок надр (родовищ, покладів) та/або об'єктів ділянок надр на момент початку реалізації таких інвестиційних проектів.

Отже, за змістом підпункту 263.9.2 п. 263.9 ст. 263 ПК застосування зниженої ставки в розмірі 2 % при розрахунку плати за користування надрами для видобування корисних копалин передбачено у двох випадках: в рамках дії угоди про розподіл продукції для нафти та конденсату, видобутих в межах території України, континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони України; внаслідок виконання діючих або нових інвестиційних проектів (програм, договорів), якими передбачено нарощування видобутку вуглеводневої сировини, на ділянках надр (родовищах, покладах), що характеризуються погіршеними гірничо-геологічними умовами (важковидобувні) або виснаженістю в процесі розробки в попередніх періодах <...>.

У випадку з угодою про розподіл продукції об'єктом оподаткування є весь обсяг видобутих корисних копалин. Натомість об'єктом оподаткування видобутку вуглеводневої сировини під час виконання інвестиційних проектів (нових або діючих) є додатковий видобуток відповідної вуглеводневої сировини.

Додаткові обсяги видобутку відповідно до Порядку визначення додаткових обсягів визначаються як різниця між фактичними обсягами видобутку вуглеводневої сировини та базовими обсягами, які були встановлені згідно з чинним законодавством відповідним органом виконавчої влади для таких ділянок надр (родовищ, покладів) та/або об'єктів ділянок надр на момент початку реалізації таких інвестиційних проектів.

Таким чином, з 1 січня 2013 р. в межах виконання діючих або нових інвестиційних проектів (програм, договорів), а також договорів про спільну діяльність (при дотриманні умов щодо частки держави у такій спільній діяльності) за ставкою 2 % оподатковується вартість додаткового обсягу видобутку вуглеводневої сировини, видобутого на: 1) ділянках надр (родовищах, покладах), що характеризуються

погіршеними гірничо-геологічними умовами (важковидобувні) або виснаженістю в процесі розробки в попередніх періодах; 2) на окремих діючих свердловинах після капітального ремонту; 3) свердловинах, що відновлюються з числа ліквідованих; 4) нових свердловинах чи групах свердловин, що розташовані на таких ділянках надр (що характеризуються погіршеними гірничо-геологічними умовами (важковидобувні) або виснаженістю в процесі розробки в попередніх періодах).

Попри вимоги підпункту 263.9.2 п. 263.9 ст. 263 ПК станом на січень 2013 р. Кабінет Міністрів України не затвердив порядок визначення обсягів додаткових обсягів вуглеводневої сировини, а також порядок відбору та затвердження нових інвестиційних проектів (програм, договорів), якими передбачено нарощування видобутку вуглеводневої сировини. Відповідну постанову було прийнято 7 листопада 2013 р.

Як встановлено у справі, податкові зобов'язання з плати за користування надрами для видобування корисних копалин (нафти), що видобувається в Україні, за січень 2013 р. ПАТ «Укрнафта» сплачувало з обсягів нафти, що видобуті у процесі виконання договору про СД у Прилуцькому та Малодівицькому родовищах, розташованих на території Прилуцького району Чернігівської області, за ставкою 2 % від вартості обсягу видобутку вуглеводневої сировини. При цьому оподаткування видобутку вуглеводневої сировини згідно з договором про СД позивач у січні 2013 р. здійснював відповідно до Указу № 433/96, чинного станом на дату укладення цього договору про СД, а також прийнятої на виконання зазначеного Указу постанови Кабінету Міністрів України від 24 квітня 2000 р. № 699 «Про визначення нафтових родовищ з важковидобувними та виснаженими запасами» (далі — постанова КМУ № 699).

Указ № 433/96 (втратив чинність відповідно до Указу Президента України від 27 червня 2005 р. № 1858/2005) було прийнято з метою стимулювання збільшення видобутку нафти і газу на родовищах із важковидобувними та виснаженими запасами та залучення інвестицій для дорозробки таких родовищ.

Пункт 1 Указу № 433/96 передбачав, що видобувні підприємства звільняються від рентної плати за додатково видобуті нафту і газ понад базові обсяги на родовищах, визначених Кабінетом Міністрів України як родовища з важковидобувними та виснаженими запасами, протягом усього періоду експлуатації зазначених родовищ,

а також від внесення відрхувань за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок державного бюджету, строком на десять років від дня одержання ліцензії на експлуатацію таких родовищ.

При цьому термін «базові обсяги», як зазначено у тому ж пункті Указу № 433/96, означає обсяги видобутку нафти і газу, що повинні досягатися видобувним підприємством із використанням існуючих на родовищі виробничих потужностей, техніки та технологій. Базові обсяги встановлюються Державним комітетом нафтової, газової та нафтопереробної промисловості України та зазначаються в ліцензії на експлуатацію родовища, яка видається видобувному підприємству. За видобуті нафту і газ у межах базових обсягів здійснюються всі обов'язкові платежі згідно з чинним законодавством України.

На виконання вимог Указу № 433/96 було прийнято постанову КМУ № 699 (втратила чинність згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 17 травня 2006 р. № 686), відповідно до якої нафтові родовища Чернігівської області, серед яких Прилуцьке та Малодівицьке, віднесено до родовищ з важковидобувними виснаженими запасами і визначено для них базові обсяги видобутку нафти на період 1999—2019 рр.

Обчислюючи суми податкового зобов'язання з плати за користування надрами за видобуток додаткової нафти на названих родовищах під час виконання договору про СД, ПАТ «Укрнафта» застосовувало двовідсоткову ставку плати за користування надрами відповідно до підпункту 263.9.2 п. 263.9 ст. 263 ПК, оскільки вважало, що на зазначених нафтових родовищах реалізовувався діючий інвестиційний проект «Техніко-економічне обґрунтування інвестиційної програми ВАТ «Укрнафта» і ТОВ «Карлтон Трейдинг Україна» про спільну інвестиційну діяльність. Правовою підставою для застосування зниженої ставки у розмірі 2 % є переважуюча дія встановлених Указом № 433/96 державних гарантій інвестиційної діяльності на родовищах нафти з важковидобувними та виснаженими запасами, суть яких фактично відтворена у підпункті 263.9.2 п. 263.9 ст. 263 ПК. Правила цього підпункту містять аналогічні норми стосовно податкового стимулювання інвестиційної діяльності на таких родовищах. З набранням чинності ПК державні гарантії, які були надані Указом № 433/96 та постановою КМУ № 699, продовжують діяти відповідно до норми абз. 4 ч. 1 ст. 19 Закону України від 18 вересня 1991 р. № 1560-XII «Про інвестиційну діяльність» (далі — Закон № 1560-XII), за якою державні гарантії захисту

інвестицій не можуть бути скасовані або звужені стосовно інвестицій, здійснених у період дії цих гарантій.

ПК згідно з п. 1.1 ст. 1 цього Кодексу регулює відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів, зокрема, визначає вичерпний перелік податків та зборів, що справляються в Україні, та порядок їх адміністрування, платників податків та зборів, їх права та обов'язки, компетенцію контролюючих органів, повноваження і обов'язки їх посадових осіб під час здійснення податкового контролю, а також відповідальність за порушення податкового законодавства.

Відповідно до п. 3.1 ст. 3 ПК податкове законодавство України складається з Конституції України; цього Кодексу; Митного кодексу України та інших законів з питань митної справи у частині регулювання правовідносин, що виникають у зв'язку з оподаткуванням митом операцій з переміщення товарів через митний кордон України (далі — законами з питань митної справи); чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України і якими регулюються питання оподаткування; нормативно-правових актів, прийнятих на підставі та на виконання ПК та законів з питань митної справи; рішень Верховної Ради Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування з питань місцевих податків та зборів, прийнятих за правилами, встановленими цим Кодексом.

Згідно з п. 5.2 ст. 5 ПК у разі якщо поняття, терміни, правила та положення інших актів суперечать поняттям, термінам, правилам та поло-

женням цього Кодексу, для регулювання відносин оподаткування застосовуються поняття, терміни, правила та положення цього Кодексу.

Відповідно до п. 7.3 ст. 7 ПК будь-які питання щодо оподаткування регулюються цим Кодексом і не можуть встановлюватися або змінюватися іншими законами України, крім законів, що містять виключно положення щодо внесення змін до цього Кодексу та/або положення, які встановлюють відповідальність за порушення норм податкового законодавства.

Отже, єдиним нормативно-правовим актом, який регулює відносини у сфері оподаткування, є ПК, який набрав чинності з 1 січня 2011 р. (за винятком окремих його положень).

Указ № 433/96 та постанова КМУ № 699 були прийняті та втратили чинність ще задовго до набрання чинності ПК і в розумінні п. 3.1 ст. 3 ПК не належать до податкового законодавства України.

Станом на січень 2013 р. порядок визначення податкових зобов'язань щодо рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин встановлено у розд. XI «Плата за користування надрами» ПК.

За змістом підпункту 263.9.2 п. 263.9 ст. 263 ПК за ставкою 2 % оподатковується вартість «додаткового видобутку вуглеводневої сировини». Тобто об'єктом оподаткування за ставкою 2 % у такому випадку є не весь обсяг видобутої у податковому (звітному) періоді вуглеводневої сировини, а лише обсяг додаткового видобутку.

Підсумовуючи наведене, колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України дійшла такого висновку.

Під час виконання договорів про СД (за наявності в них частки держави в розмірах, визначених ПК) об'єктом оподаткування за ставкою 2 % є не весь обсяг видобутої у податковому (звітному) періоді вуглеводневої сировини, а лише обсяг додаткового видобутку.

Базовий обсяг видобутку вуглеводневої сировини (нафти), видобутої при виконанні договору про СД, повинен оподатковуватися на загальних підставах відповідно до підпункту 263.9.1 п. 263.9 ст. 263 ПК.

Право застосовувати ставку в розмірі 2% при розрахунку податкових зобов'язань по рентній платі за користування надрами для видобування корисних копалин під час виконання договору про СД виникає тоді, коли визначено об'єкт оподаткування за такою ставкою — додатковий обсяг видобутої вуглеводневої сировини (нафти). Для цього вихідними даними є фактичний обсяг видобутку і базовий обсяг видобутку вуглеводневої сировини (нафти). Якщо весь обсяг видобутку вуглеводневої сировини (нафти) не перевищує базового обсягу видобутку, то вартість такого видобутку повинна оподатковуватися за ставкою 39 % від вартості видобутої вуглеводневої сировини (нафти) (постанова Верховного Суду України від 5 липня 2016 р. у справі № 21-862а16).

1. Висновок Верховного Суду України про правильне застосування положень п. 181.1 ст. 181, пунктів 183.2, 183.10 ст. 183, п. 185.1 ст. 185, п. 187.1 ст. 187 ПК та Указу Президента України від 3 липня 1998 р. №727/98 «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва» (далі — Указ № 727/98) щодо особливостей застосування спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності.

Згідно з п. 181.1 ст. 181 ПК у разі якщо загальна сума від здійснення операцій з постачання товарів/послуг, що підлягають оподаткуванню згідно з цим розділом, у тому числі з використанням локальної або глобальної комп'ютерної мережі, нарахована (сплачена) такій особі протягом останніх 12 календарних місяців, сукупно перевищує 300 тис. грн (без урахування ПДВ), така особа зобов'язана зареєструватися як платник податку в органі державної податкової служби за своїм місцезнаходженням (місцем проживання) з дотриманням вимог, передбачених ст. 183 цього Кодексу, крім особи, яка є платником єдиного податку.

Як установили суди першої та апеляційної інстанцій і підтверджено матеріалами справи, згідно з даними звітів про використання реєстратора розрахункових операцій у період із 1 лютого 2012 р. по 31 січня 2013 р. загальна сума від здійснення продажу товарів ФОП Особою 1 перевищує 300 тис. грн.

Пунктом 183.10 ст. 183 ПК передбачено, що будь-яка особа, яка підлягає обов'язковій реєстрації як платник податку і у випадках та в порядку, передбачених цією статтею, не подала до органу державної податкової служби реєстраційну заяву, несе відповідальність за ненарахування або несплату цього податку на рівні зареєстрованого платника без права нарахування податкового кредиту та отримання бюджетного відшкодування.

На підставі наведеного колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України дійшла висновку про те, що Вищий адміністративний суд України застосував підзаконний нормативно-правовий акт, який на час виникнення спірних правовідносин у цій справі втратив чинність (постанова Верховного Суду України від 15 листопада 2016 р. у справі № 21-1319а16).

За таких обставин суди першої та апеляційної інстанцій дійшли обґрунтованого висновку про те, що податкове повідомлення-рішення від 7 квітня 2015 р. № 00043311701 винесено відповідно до норм ПК, чинних на час виникнення спірних правовідносин.

Суд касаційної інстанції із посиланням на положення Указу № 727/98, яким крім іншого, передбачено, що спрощена система оподаткування, обліку та звітності запроваджується для, зокрема, фізичних осіб, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи і у трудових відносинах з якими, включаючи членів їх сімей, протягом року перебуває не більше 10 осіб та обсяг виручки яких від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за рік не перевищує 500 тис. грн, скасував рішення судів попередніх інстанцій та задовольнив позовні вимоги ФОП Особи 1 про визнання протиправним та скасування податкового повідомлення-рішення.

Разом із тим відповідно до п. 3 Прикінцевих та перехідних положень Закону України від 4 листопада 2011 р. № 4014-VI «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності» у зв'язку з набранням чинності цим Законом відповідно до п. 4 розд. XV «Перехідні положення» Конституції України припиняється дія Указу № 727/98 (із наступними змінами).

(Продовження матеріалу буде опубліковано в наступних номерах журналу)

Висновки Верховного Суду України, викладені в постановах, прийнятих за результатами розгляду справ із підстав, передбачених пунктами 1, 2, 4 ч. 1 ст. 355 ЦПК України, за II півріччя 2016 р.*

Розділ 3. Постанови, прийняті за результатами розгляду справ з підстави, передбаченої п. 4 ч. 1 ст. 355 ЦПК України (невідповідності судового рішення суду касаційної інстанції викладеному у постанові Верховного Суду України висновку щодо застосування у подібних правовідносинах норм матеріального права)

Підрозділ 3.5. Спори, що виникають із договорів банківського вкладу та банківського рахунка

3.5.1. Відповідно до ч. 1 ст. 509 ЦК України зобов'язанням є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку.

За ст. 599 ЦК України зобов'язання припиняється виконанням, проведеним належним чином.

Згідно з ч. 1 ст. 1058 ЦК України за договором банківського вкладу (депозиту) одна сторона (банк), що прийняла від другої сторони (вкладника) або для неї грошову суму (вклад), що надійшла, зобов'язується виплачувати вкладникові таку суму та проценти на неї або дохід в іншій формі на умовах та в порядку, встановлених договором.

За ч. 1 ст. 1060 ЦК України договір банківського вкладу укладається на умовах видачі вкладу на першу вимогу (вклад на вимогу) або на умовах повернення вкладу зі спливом встановленого договором строку (строковий вклад).

Відповідно до ч. 5 ст. 1061 ЦК України проценти на банківський вклад нараховуються від дня, наступного за днем надходження вкладу у банк, до дня, який передує його поверненню вкладникові або списанню з рахунка вкладника з інших підстав.

Таким чином, проценти на банківський вклад нараховуються від дня, наступного за днем надходження вкладу у банк, до дня фактичного його повернення вкладникові.

У справі, яка переглядалася, за умовами укладених між вкладниками та банком 25 жовтня 2012 р. і 11 лютого 2013 р. договорів банківського вкладу строк їх дії складав: 366 днів (до 25 жовтня 2013 р.) та 365 днів (до 11 лютого 2014 р.) відповідно.

Суди встановили, що позивач є спадкоємцем після смерті вкладників, та, отримавши 6 червня 2014 р. свідоцтво про право на спадщину за законом, 19 червня 2014 р. звернувся до банку із заявою про повернення вказаних банківських вкладів, чим засвідчив свій намір припинити дію договорів. Проте банк не повернув кошти позивачу, чим порушив свої грошові зобов'язання. Районний суд рішенням від 8 серпня 2014 р., залишеним без змін ухвалою апеляційного суду від 11 лютого 2015 р., стягнув з банку на користь позивача суму вкладів та проценти, визначені згідно зі свідоцтвом про право на спадщину за законом (104 тис. 366 грн 6 коп. та 6 тис. 417 доларів США). 15 травня 2015 р. позивачу перераховано грошові кошти у розмірі 103 тис. 44 грн 23 коп. за вказаним судовим рішенням.

Отже, з банку на користь позивача підлягають стягненню проценти на банківські вклади за прострочений строк до дня фактичного повернення коштів вкладнику на підставі ч. 5 ст. 1061 ЦК України, а саме: за договором від 11 лютого 2013 р. — за період із 7 березня 2014 р. (оскільки згідно зі свідоцтвом про право на спадщину проценти на вклад були розраховані станом на 6 березня 2014 р.) та за договором від 25 жовтня 2012 р. — за період з 15 лютого 2014 р. (оскільки згідно зі свідоцтвом про право на спадщину проценти на вклад були розраховані станом на

* Закінчення. Попередні частини матеріалу опубліковано в журналі за 2017 р. № 2. — С. 16—28, № 3. — С. 40—52, № 4. — С. 19—35, № 5. — С. 23—41, № 6. — С. 31—40.

14 лютого 2014 р.) до 14 травня 2015 р. (день, що передував дню фактичного повернення вкладів), а також 3 % річних та інфляційні втрати за несвоєчасне виконання грошового зобов'язання на підставі ч. 2 ст. 625 цього Кодексу з дня, наступного після дня звернення позивача до банку, — 20 червня 2014 р. до дня, що передує поверненню вкладів позивачу, — 14 травня 2015 р. (*постанова Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 21 вересня 2016 р. у справі № 6-544цс16*).

3.5.2. Згідно з частинами 1, 2 ст. 15 ЦПК України у порядку цивільного судочинства суди розглядають справи про захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що ви-

никають із цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових відносин, а також з інших правовідносин, крім випадків, коли розгляд справ за КАС України або ГПК України віднесено до компетенції адміністративних чи господарських судів.

Враховуючи зазначене, звернення позивача до суб'єкта владних повноважень не є підставою для розгляду спору у порядку адміністративного судочинства, оскільки позивач звернувся за захистом порушених прав, що виникли із цивільних відносин, а саме із цивільно-правової угоди, тому такий спір підлягає розгляду у порядку цивільного судочинства (*постанова Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 9 листопада 2016 р. у справі № 6-2309цс16*).

Підрозділ 3.6. Спори, що виникають з трудових правовідносин

3.6.1. За правилами ч. 2 ст. 235 КЗпП України при ухваленні рішення про поновлення на роботі орган, який розглядає трудовий спір, одночасно приймає рішення про виплату працівникові середнього заробітку за час вимушеного прогулу або різниці в заробітку за час виконання нижчеоплачуваної роботи, але не більш як за один рік. Якщо заява про поновлення на роботі розглядається більше одного року не з вини працівника, орган, який розглядає трудовий спір, виносить рішення про виплату середнього заробітку за весь час вимушеного прогулу.

Середній заробіток працівника визначається відповідно до ст. 27 Закону України від 24 березня 1995 р. № 108/95-ВР «Про оплату праці» за правилами, передбаченими Порядком обчислення середньої заробітної плати (далі — Порядок), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 8 лютого 1995 р. № 100.

З урахуванням цих норм, зокрема абз. 3 п. 2 Порядку, середньомісячна заробітна плата за час вимушеного прогулу працівника обчислюється, виходячи з виплат за останні два календарні місяці роботи, що передують події, з якою пов'язана виплата, тобто дню звільнення працівника з роботи.

Відповідно до п. 5 розділу IV Порядку основою для визначення загальної суми заробітку, що підлягає виплаті за час вимушеного прогулу, є середньоденна (середньогодинна) заробітна плата працівника, яка згідно з п. 8 цього Порядку визначається діленням заробітної плати за фактично відпрацьовані протягом двох місяців робочі (календарні) дні на число відпрацьованих робочих днів (годин), а у випадках, передбачених чинним законодавством, — календарних днів за цей період.

Після визначення середньоденної заробітної плати як розрахункової величини для нарахування виплат працівнику здійснюється нарахування загальної суми середнього заробітку за час вимушеного прогулу, яка обчислюється шляхом множення середньоденної заробітної плати на середньомісячне число робочих днів у розрахунковому періоді (абз. 2 п. 8 Порядку).

Середньомісячне число робочих днів розраховується діленням на 2 сумарного числа робочих днів за останні два календарні місяці згідно з графіком роботи підприємства, установи, організації, встановленим з дотриманням вимог законодавства (абз. 3 п. 8 Порядку).

Крім того, положеннями розділу III Порядку передбачені виплати, які підлягають і не підлягають урахуванню (зокрема, одноразові виплати, соціальні виплати, окремі види премій тощо) при обчисленні середньої заробітної плати як розрахункової величини для нарахування виплати за час вимушеного прогулу (*постанова Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 14 вересня 2016 р. у справі № 6-419цс16*).

3.6.2. Для звернення власника або уповноваженого ним органу до суду в питаннях стягнення з працівника матеріальної шкоди, заподіяної підприємству, установі, організації, встановлюється строк в один рік з дня виявлення заподіяної працівником шкоди (ч. 3 ст. 233 КЗпП України).

Днем виявлення шкоди слід вважати день, коли власнику або уповноваженому ним органу стало відомо про наявність шкоди, заподіяної працівником. При цьому днем виявлення шкоди, встановленої в результаті інвентаризації матеріальних цінностей, при ревізії або перевірці фінансово-господарської діяльності підприєм-

ства, установи, організації, слід вважати день підписання відповідного акта або висновку.

За змістом ч. 3 ст. 233 КЗпП України набуття вироком чинності відносно особи, яка є відповідачем у цивільній справі про відшкодування шкоди, заподіяної підприємству, установі, організації внаслідок порушення покладених на працівника трудових обов'язків, не слід вважати днем виявлення шкоди, заподіяної цим працівником, у разі наявності акта або висновку, складених у результаті інвентаризації матеріальних цінностей, при ревізії або перевірці фінансово-господарської діяльності підприємства, установи, організації (*постанова Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 23 листопада 2016 р. у справі № 6-763цс16*).

3.6.3. За змістом ч. 1 ст. 3 КЗпП України трудові відносини працівників усіх підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, виду діяльності та галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами, регулює законодавство про працю.

Працівники несуть матеріальну відповідальність за шкоду, заподіяну підприємству, установі, організації внаслідок порушення покладених на них трудових обов'язків (ст. 130 КЗпП України).

За ст. 134 цього Кодексу відповідно до законодавства працівники несуть матеріальну відповідальність у повному розмірі шкоди, заподіяної з їх вини підприємству, установі, організації, у випадках, зокрема, коли шкоди завдано діями працівника, які мають ознаки діянь, переслідуваних у кримінальному порядку.

Для звернення власника або уповноваженого ним органу до суду в питаннях стягнення з працівника матеріальної шкоди, заподіяної підприємству, установі, організації, встановлюється строк в один рік з дня виявлення заподіяної працівником шкоди (ч. 3 ст. 233 КЗпП України).

Відповідно до ст. 234 КЗпП України у разі пропуску з поважних причин строків, встановлених

ст. 233 цього Кодексу, районний, районний у місті, міський чи міськрайонний суд може поновити ці строки.

Отже, строк звернення до суду у справах щодо трудових правовідносин врегульовано положеннями КЗпП України.

При вирішенні спорів щодо відшкодування шкоди, завданої діями працівника, суди повинні перевіряти, чи додержався власник або уповноважений ним орган установленого ст. 233 КЗпП України річного строку з дня виявлення заподіяної працівником шкоди для звернення до суду з позовом про її відшкодування. Цей строк застосовується і в разі звернення із заявою прокурора. Днем виявлення шкоди слід вважати день, коли власнику або уповноваженому ним органу стало відомо про наявність шкоди, завданої працівником. Днем виявлення шкоди, встановленої в результаті інвентаризації матеріальних цінностей, при ревізії або перевірці фінансово-господарської діяльності підприємства, установи, організації, слід вважати день підписання відповідного акта або висновку.

Отже, ухвалення судом вироку, яким відповідача визнано винним та засуджено за ч. 2 ст. 191 КК України, не усуває юридичного значення доведених до відома юридичної особи або органу державного управління актів, висновків та інших документів, що підтверджують початок перебігу встановленого ч. 3 ст. 233 КЗпП України строку звернення до суду.

Таким чином, можна дійти висновку, що за змістом ч. 3 ст. 233 КЗпП України день ухвалення вироку відносно відповідача не вважається днем виявлення заподіяної ним шкоди за наявності акта або висновку, складених у результаті інвентаризації матеріальних цінностей, під час ревізії або перевірки фінансово-господарської діяльності підприємства, установи, організації (*постанова Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 7 грудня 2015 р. у справі № 6-1884цс16*).

Підрозділ 3.7. Спори щодо земельних правовідносин

3.7.1. За змістом ст. 377 ЦК України до особи, яка придбала житловий будинок, будівлю або споруду, переходить право власності на земельну ділянку, на якій вони розміщені, без зміни її цільового призначення, у розмірах, встановлених договором. Якщо договором про відчуження житлового будинку, будівлі або споруди розмір земельної ділянки не визначений, до набувача переходить право власності на ту частину земельної ділянки, яка зайнята житловим будинком, будів-

лею або спорудою, та на частину земельної ділянки, яка є необхідною для їх обслуговування. Якщо житловий будинок, будівля або споруда розміщені на земельній ділянці, наданій у користування, то у разі їх відчуження до набувача переходить право користування тією частиною земельної ділянки, на якій вони розміщені, та частиною ділянки, яка необхідна для їх обслуговування.

Згідно зі ст. 120 ЗК України (в редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин) при

переході права власності на будівлю і споруду право власності на земельну ділянку або її частину може переходити на підставі цивільно-правових угод, а право користування — на підставі договору оренди.

При відчуженні будівель та споруд, які розташовані на орендованій земельній ділянці, право на земельну ділянку визначається згідно з договором оренди земельної ділянки.

У разі переходу права власності на будинок або його частину від однієї особи до іншої за договором довічного утримання право на земельну ділянку переходить на умовах, на яких вона належала попередньому власнику.

При переході права власності на будівлю та споруду до кількох осіб право на земельну ділянку визначається пропорційно часткам осіб у вартості будівлі та споруди, якщо інше не передбачено у договорі відчуження будівлі та споруди.

При переході права власності на будівлю або споруду до громадян або юридичних осіб, які не можуть мати у власності земельні ділянки, до них переходить право користування земельною ділянкою, на якій розташована будівля чи споруда.

Зазначена норма закріплює загальний принцип цілісності об'єкта нерухомості із земельною ділянкою, на якій цей об'єкт розташований. За цією нормою визначення правового режиму земельної ділянки перебуває у прямій залежності від права власності на будівлю і споруду та передбачається механізм роздільного правового регулювання нормами цивільного законодавства майнових відносин, що виникають при укладенні правочинів щодо набуття права власності на нерухомість, і правового регулювання нормами земельного і цивільного законодавства відносин при переході прав на земельну ділянку у разі набуття права власності на нерухомість.

При цьому при застосуванні положень ст. 120 ЗК України у поєднанні з нормою ст. 125 ЗК України слід виходити з того, що у випадку переходу права власності на об'єкт нерухомості у встановленому законом порядку, право власності на земельну ділянку у набувача нерухомості виникає одночасно із виникненням права власності на зведені на земельній ділянці об'єкти. Це правило стосується й випадків, коли право на земельну ділянку не було зареєстроване одночасно з правом на нерухомість, однак земельна ділянка раніше набула ознак об'єкта права власності (*постанова Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 12 жовтня 2016 р. у справі № 6-2225цс16*).

3.7.2. Статтею 19 Конституції України передбачено, що органи державної влади та місцевого

самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

За змістом статей 116, 118 ЗК України громадяни та юридичні особи набувають право власності на земельні ділянки із земель державної або комунальної власності, у тому числі в порядку безоплатної приватизації, за рішенням органів місцевого самоврядування в межах їх повноважень.

Відповідно до ст. 4 Закону України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР «Про місцеве самоврядування в Україні» (далі — Закон № 280/97-ВР) місцеве самоврядування в Україні здійснюється на принципах законності.

Стаття 26 Закону № 280/97-ВР (у редакції, чинній на час прийняття оскаржуваних рішень) визначає компетенцію сільських, селищних, міських рад, зокрема щодо вирішення відповідно до закону питань регулювання земельних відносин. Такі питання мають вирішуватись виключно на пленарних засіданнях сільської, селищної, міської ради (п. 34 ч. 1 ст. 26).

Стаття 33 цього Закону містить положення щодо власних (самоврядних) і делегованих повноважень виконавчих органів сільських, селищних, міських рад. Цей перелік є вичерпним і не містить повноважень щодо розпорядження земельними ділянками.

Розширений перелік повноважень сільських, селищних, міських рад у галузі земельних відносин наведено у ст. 12 ЗК України, згідно з яким виключно до компетенції сільської ради належить розпорядження землями територіальних громад та передача земельних ділянок комунальної власності у власність громадян та юридичних осіб. Можливості делегування таких повноважень від органів місцевого самоврядування до їх виконавчих органів законом не передбачено (*постанова Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 9 листопада 2016 р. у справі № 6-2912цс15*).

3.7.3. Зважаючи на статус держави та її органів як суб'єктів владних повноважень, положення п. 4 ч. 1 ст. 268 ЦК України не поширюються на позови прокуратури, які пред'являються від імені держави і направлені на захист права державної власності, порушеного незаконними правовими актами органу державної влади.

На такі позови поширюється положення ст. 257 ЦК України щодо загальної позовної давності, і на підставі ч. 1 ст. 261 цього Кодексу перебіг позовної давності починається від дня, коли держава в особі її органів як суб'єктів владних повноважень довідалася або могла довідатися про порушення

прав і законних інтересів (*постанова Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 30 листопада 2016 р. у справі № 6-413цс16*).

3.7.4. Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 5 ВК України поверхневі води (озера, водосховища, річки, канали), що знаходяться і використовуються на території більш як однієї області, а також їх притоки всіх порядків належать до водних об'єктів загальнодержавного значення.

Згідно з частинами 5, 6 ст. 51 ВК України (у редакції, яка була чинною на час виникнення спірних правовідносин) орендодавцями водних об'єктів загальнодержавного значення є Кабінет Міністрів України та місцеві державні адміністрації.

Розподіл повноважень щодо передачі водних об'єктів загальнодержавного значення визначається Кабінетом Міністрів України відповідно до цього Кодексу та інших законів України. Отже, за змістом ч. 5 ст. 51 ВК України місцеві державні адміністрації безпосередньо визначе-

ні орендодавцями водних об'єктів загальнодержавного значення.

У справі, яка переглядалася, суди встановили, що Кабінет Міністрів України не визначив розподілу повноважень щодо передачі водних об'єктів загальнодержавного значення, що передбачено ч. 6 ст. 51 ВК України. Отже, Кабінет Міністрів України не встановив обмежень для місцевої державної адміністрації щодо передачі в оренду водних об'єктів на території Новоолександрівської сільської ради Баштанського району Миколаївської області для риборозведення, виробництва сільськогосподарської та промислової продукції, а також лікувальних і оздоровчих цілей.

Таким чином, місцева державна адміністрація була наділена повноваженнями щодо передачі водних об'єктів загальнодержавного значення, оскільки вони не виключені з її компетенції (*постанова Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 21 грудня 2016 р. у справі № 6-1864цс16*).

Підрозділ 3.8. Спори щодо відшкодування майнової та/або моральної шкоди

3.8.1. Відповідно до частин 1, 2 ст. 509 ЦК України зобов'язанням є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку. Зобов'язання виникають з підстав, установлених ст. 11 цього Кодексу.

За ст. 1187 ЦК України джерелом підвищеної небезпеки є діяльність, пов'язана з використанням, зберіганням або утриманням транспортних засобів, механізмів та обладнання, використанням, зберіганням хімічних, радіоактивних, вибухо- і вогненебезпечних та інших речовин, утриманням диких звірів, службових собак та собак бійцівських порід тощо, що створює підвищену небезпеку для особи, яка цю діяльність здійснює, та інших осіб. Шкода, завдана джерелом підвищеної небезпеки, відшкодовується особою, яка на відповідній правовій підставі (право власності, інше речове право, договір підряду, оренди тощо) володіє транспортним засобом, механізмом, іншим об'єктом, використання, зберігання або утримання якого створює підвищену небезпеку.

Шкода, завдана внаслідок взаємодії кількох джерел підвищеної небезпеки, відшкодовується на загальних підставах, зокрема, шкода, завдана одній особі з вини іншої особи, відшкодовується винною особою (п. 1 ч. 1 ст. 1188 ЦК України).

Згідно зі ст. 1192 ЦК України з урахуванням обставин справи суд за вибором потерпілого може зобов'язати особу, яка завдала шкоди майну, відшкодувати її в натурі (передати річ того ж роду і такої ж якості, полатити пошкоджену річ тощо) або відшкодувати завдані збитки у повному обсязі.

Розмір збитків, що підлягають відшкодуванню потерпілому, визначається відповідно до реальної вартості втраченого майна на момент розгляду справи або виконання робіт, необхідних для відновлення пошкодженої речі.

З огляду на зазначені положення ЦК України факт завдання шкоди майну потерпілого джерелом підвищеної небезпеки, якщо ця особа (потерпілий) не перебуває в договірних правовідносинах з особою, яка завдала шкоди, та/або якщо завдання такого роду шкоди не пов'язане з виконанням цими особами обов'язків за договором, породжує виникнення позадоговірного, деліктного зобов'язання.

Воно виникає з факту завдання шкоди й приймається належним виконанням у момент відшкодування потерпілому шкоди в повному обсязі особою, яка її завдала. Сторонами деліктного зобов'язання класично виступають потерпілий (кредитор) і особа, яка завдала шкоди (боржник).

За загальним правилом відповідальність за шкоду несе боржник — особа, яка завдала шкоди. Якщо шкода завдана джерелом підвищеної небезпеки (зокрема, діяльністю щодо використання,

зберігання та утримання транспортного засобу), така шкода відшкодовується володільцем джерела підвищеної небезпеки — особою, яка на відповідній правовій підставі (право власності, інше речове право, договір підряду, оренди тощо) володіє транспортним засобом (ч. 2 ст. 1187 ЦК України).

Разом з тим правила регулювання деліктних зобов'язань допускають можливість відшкодування завданої потерпілому шкоди не безпосередньо особою, яка завдала шкоди, а іншою особою, якщо законом передбачено такий обов'язок.

Так, відповідно до ст. 999 ЦК України законом може бути встановлений обов'язок фізичної або юридичної особи бути страхувальником життя, здоров'я, майна або відповідальності перед іншими особами за свій рахунок чи за рахунок заінтересованої особи (обов'язкове страхування). До відносин, що впливають з обов'язкового страхування, застосовуються положення цього Кодексу, якщо інше не встановлено актами цивільного законодавства.

До сфери обов'язкового страхування належить цивільно-правова відповідальність власників наземних транспортних засобів згідно зі спеціальним Законом України від 1 липня 2004 р. № 1961-IV «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» (далі — Закон № 1961-IV).

Метою здійснення обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності Закон № 1961-IV (ст. 3) визначає забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної життю, здоров'ю та/або майну потерпілих внаслідок ДТП, а також захист майнових інтересів страхувальників. Об'єктом обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності є майнові інтереси, що не суперечать законодавству України, пов'язані з відшкодуванням особою, цивільно-правова відповідальність якої застрахована, шкоди, заподіяної життю, здоров'ю, майну потерпілих внаслідок експлуатації забезпеченого транспортного засобу (ст. 5 Закону № 1961-IV).

Згідно зі ст. 6 Закону № 1961-IV страховим випадком є ДТП, що сталася за участю забезпеченого транспортного засобу, внаслідок якої настає цивільно-правова відповідальність особи, відповідальність якої застрахована, за шкоду, заподіяну життю, здоров'ю та/або майну потерпілого.

За змістом Закону № 1961-IV (статті 9, 22—31, 35, 36) настання страхового випадку (скоєння ДТП) є підставою для здійснення страховиком виплати страхового відшкодування потерпілому відповідно до умов договору страхування та в межах страхової суми. Страховим відшкодуванням у цих межах покривається оцінена шкода,

заподіяна внаслідок ДТП життю, здоров'ю, майну третьої особи, в тому числі й шкода, пов'язана зі смертю потерпілого. Для отримання страхового відшкодування потерпілий чи інша особа, яка має право на його отримання, подає страховику заяву про страхове відшкодування. Таке відшкодування повинне відповідати розміру оціненої шкоди, але якщо розмір заподіяної шкоди перевищує страхову суму, розмір страхової виплати за таку шкоду обмежується зазначеною страховою сумою.

З огляду на зазначене сторонами договору обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів є страхувальник та страховик. При цьому договір укладається з метою забезпечення прав третіх осіб (потерпілих) на відшкодування шкоди, завданої цим третім особам внаслідок скоєння ДТП за участю забезпеченого транспортного засобу.

Завдання потерпілому внаслідок ДТП шкоди особою, цивільна відповідальність якої застрахована, породжує деліктне зобов'язання, в якому право потерпілого (кредитора) вимагати відшкодування завданої шкоди в повному обсязі кореспондується з відповідним обов'язком боржника (особи, яка завдала шкоди). Водночас така ДТП слугує підставою для виникнення договірного зобов'язання згідно з договором обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, в якому потерпілий так само має право вимоги до боржника (в договірному зобов'язанні ним є страховик).

Разом з тим зазначені зобов'язання не виключають одне одного. Деліктне зобов'язання — первісне, основне зобов'язання, в якому діє загальний принцип відшкодування шкоди в повному обсязі, підставою його виникнення є завдання шкоди. Натомість страхове відшкодування — виплата, яка здійснюється страховиком відповідно до умов договору, виключно в межах страхової суми та в разі, якщо подія, внаслідок якої завдано шкоди, буде кваліфікована як страховий випадок.

Неодержання потерпілим страхового відшкодування за договором (або його одержання, якщо страхового відшкодування недостатньо для повного покриття шкоди) не обов'язково припиняє деліктне зобов'язання, й особа, яка завдала шкоди, залишається зобов'язаною.

При цьому потерпілий не є стороною договору страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, але наділяється правами за договором: на його, третьої особи, користь страховик зобов'язаний виконати обов'язок зі здійснення страхового відшкодування.

Особа здійснює свої права вільно, на власний розсуд (ч. 1 ст. 12 ЦК України). Особа не може бути примушена до дій, вчинення яких не є обов'язковим для неї (ч. 2 ст. 14 цього Кодексу).

Відповідно до ст. 511 ЦК України зобов'язання не створює обов'язку для третьої особи. У випадках, встановлених договором, зобов'язання може породжувати для третьої особи права щодо боржника та (або) кредитора.

Згідно з частинами 1, 4 ст. 636 ЦК України договором на користь третьої особи є договір, в якому боржник зобов'язаний виконати свій обов'язок на користь третьої особи, яка встановлена або не встановлена в договорі. Якщо третя особа відмовилася від права, наданого їй на підставі договору, сторона, яка уклала договір на користь третьої особи, може сама скористатися цим правом, якщо інше не впливає із суті договору.

З огляду на зазначене право потерпілого на відшкодування шкоди за рахунок особи, яка завдала шкоди, є абсолютним і не може бути припинене чи обмежене договором, стороною якого потерпілий не був, хоч цей договір і укладений на користь третіх осіб. Закон надає потерпілому право одержати страхове відшкодування, але не зобов'язує одержувати його. При цьому відмова потерпілого від права на одержання страхового відшкодування за договором не припиняє його права на відшкодування шкоди в деліктному зобов'язанні.

Таким чином, потерпілому як кредитору належить право вимоги в обох видах зобов'язань — деліктному та договірному. Він вільно, на власний розсуд обирає спосіб здійснення свого права: а) шляхом звернення вимоги виключно до особи, яка завдала шкоди, про відшкодування цієї шкоди; б) шляхом звернення до страховика, у якого особа, яка завдала шкоди, застрахувала свою цивільну відповідальність, із вимогою про виплату страхового відшкодування; в) шляхом звернення

до страховика та в подальшому до особи, яка завдала шкоди, за наявності передбачених ст. 1192 ЦК України підстав.

Потерпілий має право відмовитись від свого права вимоги до страховика та одержати повне відшкодування шкоди від особи, яка її завдала, в межах деліктного зобов'язання незалежно від того, чи застрахована цивільно-правова відповідальність особи, яка завдала шкоди. У такому випадку особа, яка завдала шкоди і цивільно-правова відповідальність якої застрахована, після задоволення вимоги потерпілого не позбавлена права захистити свій майновий інтерес за договором страхування та звернутися до свого страховика за договором з відповідною вимогою про відшкодування коштів, виплачених потерпілому, в розмірах та обсязі згідно з обов'язками страховика як сторони договору обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності.

Якщо потерпілий звернувся до страховика та одержав страхове відшкодування в розмірі, який у повному обсязі відшкодовує завдану шкоду, деліктне зобов'язання між потерпілим і особою, яка завдала шкоди, припиняється згідно зі ст. 599 ЦК України виконанням, проведеним належним чином.

Такий правовий висновок Верховний Суд України висловив у постанові від 20 січня 2016 р., наданій заявником для порівняння.

У справі, яка переглядалася, установивши, що позивач звернувся до суду з позовом до особи, яка завдала шкоди, й просив стягнути з відповідача грошові кошти на відшкодування шкоди, завданої ДТП, суди не забезпечили реалізації абсолютноного права позивача на відшкодування цієї шкоди безпосередньо особою, яка завдала шкоди, — відповідачем, на підставах, передбачених законом (ст. 1192 ЦК України) (*постанова Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 26 жовтня 2016 р. у справі № 6-954цс16*).

Підрозділ 3.9. Спори щодо визнання прилюдних торгів недійсними

3.9.1. Відповідно до п. 2 розд. V Тимчасового порядку реалізації арештованого майна шляхом проведення електронних торгів, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 16 квітня 2014 р. № 656/5, у редакції, чинній на час проведення електронних торгів (12 січня 2015 р.), (далі — Порядок) електронні торги розпочинаються у визначений в інформаційному повідомленні про електронні торги день і проводяться протягом одного робочого дня з 9-ї до 18-ї год. Якщо остання цінова пропозиція надійшла за 5 хв. до завершення строку, визначеного в абзаці пер-

шому цього пункту, електронні торги автоматично продовжуються на 30 хв. від часу подачі останньої цінової пропозиції. Загальна тривалість такого продовження не може перевищувати шести годин.

За змістом зазначеної норми матеріального права загальна тривалість проведення електронних торгів становить 9 год. (з 09:00:00 до 18:00:00), однак за умови надходження останньої цінової пропозиції за 5 хв. до завершення строку, електронні торги автоматично продовжуються на 30 хв. від часу подачі останньої цінової пропозиції. Загальна тривалість такого продовження не

може перевищувати 6 год. і відраховується саме від завершення строку (18:00:00), який є чітко визначеним (*постанова Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 6 липня 2016 р. у справі № 6-3131цс15*).

3.9.2. Положення норм Закону України від 21 квітня 1999 р. № 606-XIV «Про виконавче провадження» дозволяють державному виконавцю передавати на реалізацію предмет іпотеки в ході примусового виконання рішень судів про стягнення на користь іпотекодержателя заборгованості, яка випливає із забезпечених іпотекою зобов'язань, за таких умов: відсутність у боржника будь-якого іншого майна, на яке можна першочергово звернути стягнення; наявність заборгованості виключно перед іпотекодержателем; дотримання порядку реалізації майна, визначеного Законом України від 5 червня 2003 р. № 898-IV «Про іпотеку» (далі — Закон № 898-IV).

До спірних правовідносин підлягає застосуванню норма ст. 45 Закону № 898-IV, за якою можна провести торги за наявності одного учасника.

За змістом п. 3.11 Тимчасового положення про порядок проведення прилюдних торгів з реалізації арештованого нерухомого майна, затвер-

дженого наказом Міністерства юстиції України 27 жовтня 1999 р. № 68/5 (у редакції, чинній на час проведення оспорюваних прилюдних торгів), спеціалізована організація письмово повідомляє державного виконавця, стягувача та боржника про дату, час, місце проведення прилюдних торгів, а також стартову ціну реалізації майна.

Розглядаючи питання про дотримання при проведенні торгів положень п. 3.11 цього Положення, суди мають установити, чи було письмово повідомлено, зокрема, боржника про дату, час, місце проведення прилюдних торгів та про стартову ціну, за якою майно пропонується до продажу.

Проте сам по собі факт неналежного повідомлення боржника про проведення прилюдних торгів не може бути підставою для визнання таких торгів недійсними. Головною умовою, яку повинні встановити суди, є наявність порушень, що могли вплинути на результат торгів, тобто встановити не тільки недотримання норм закону при проведенні прилюдних торгів, а й порушення прав і законних інтересів особи, яка їх оспорує, способом захисту яких є визнання прилюдних торгів недійсними (*постанова Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 12 жовтня 2016 р. у справі № 6-1504цс15*).

Підрозділ 3.10. Спори, що виникають з договорів страхування

3.10.1. Право потерпілого на відшкодування шкоди їй заподіювачем є абсолютним, і суд не вправі відмовити в такому позові з тих підстав, що цивільно-правова відповідальність заподіювача шкоди застрахована.

У разі задоволення такого позову заподіювач шкоди не позбавлений можливості пред'явити майнові вимоги до страхової компанії, з якою ним укладено договір обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності (*постанова Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 14 вересня 2016 р. у справі № 6-725цс16*).

3.10.2. За змістом ст. 993 ЦК України та ст. 27 Закону України від 7 березня 1996 р. № 85/96-ВР «Про страхування» до страховика, який виплатив страхове відшкодування за договором майнового страхування, у межах фактичних затрат переходить право вимоги, яке страхувальник або інша особа, що одержала страхове відшкодування, має до особи, відповідальної за завдані збитки.

Право на відшкодування шкоди за рахунок особи, яка завдала шкоди, є абсолютним і не може бути припинене чи обмежене договором,

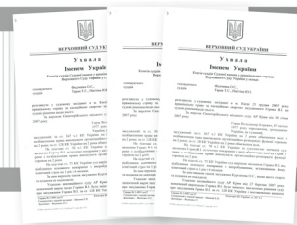
стороною якого потерпілий не був, хоч цей договір і укладений на користь третіх осіб. Закон надає потерпілому право одержати страхове відшкодування, але не зобов'язує одержувати його. При цьому відмова від права на одержання страхового відшкодування за договором не припиняє права на відшкодування шкоди в деліктному зобов'язанні.

Статтею 15 ЦК України передбачено, що кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання. Кожна особа має право на захист свого інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного законодавства.

Способи захисту цивільних прав та інтересів визначено в ч. 2 ст. 16 ЦК України.

Зі змісту зазначених норм права можна зробити висновок про те, що страховик, який виплатив страхове відшкодування, має право самостійно обирати спосіб захисту свого порушеного права, зокрема право вимоги до винної особи про стягнення коштів у розмірі виплаченого страховиком відшкодування (*постанова Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 21 грудня 2016 р. у справі № 6-2097цс16*).

Аналіз судової практики

**Узагальнення судової практики
застосування судами України законодавства
про відповідальність за адміністративні правопорушення,
що посягають на здійснення народного волевиявлення
та встановлений порядок його забезпечення
(статті 212⁷ — 212²¹ Кодексу України про адміністративні правопорушення),
та злочини проти виборчих прав і свобод
(статті 157—160 Кримінального кодексу України)***

**II. Судова практика застосування законодавства
про відповідальність за порушення порядку розміщення агітаційних матеріалів
чи політичної реклами або розміщення їх у заборонених законом місцях
(ст. 212¹⁴ КпАП)**

2. Судовий розгляд

**2.2. Розміщення агітаційних матеріалів чи політичної реклами
у заборонених законом місцях громадянином**

Предметом доказування за таким складом правопорушення, як розміщення агітаційних матеріалів чи політичної реклами у заборонених законом місцях громадянином, є також:

- розміщення агітаційних матеріалів чи політичної реклами у заборонених законом місцях громадянином, особу якого встановлено;
- те, що розміщення таких матеріалів відбувалось під час виборчого процесу.

Слід також перевіряти, чи не передбачено відповідальності за вчинені протиправні дії статтями 212⁹, 212¹⁰, 212¹³ КпАП.

Як свідчить узагальнення судової практики, у суддів виникають труднощі із кваліфікацією протиправних дій та правильним мотивуванням судових рішень.

Оскільки ст. 212¹⁴ КпАП є бланкетною, то у разі вчинення правопорушення у формі розмі-

щення агітаційних матеріалів чи політичної реклами у заборонених законом місцях, необхідно довести факт розміщення агітаційних матеріалів чи політичної реклами у забороненому законом місці та мотивувати, чому це місце є забороненим із зазначенням відповідної норми закону.

Кіровський районний суд м. Дніпропетровська постановою від 28 грудня 2016 р. визнав Т. винним у вчиненні правопорушення за ч. 1 ст. 212¹⁴ КпАП, але через закінчення строків накладення адміністративного стягнення провадження у справі закрит.

Згідно з протоколом про адміністративне правопорушення Т. 14 липня 2016 р. об 11 год. розміщував політичну рекламу в заборонених законом місцях, зокрема, розклеював агітаційні листівки на будівлі освітнього закладу в м. Дніпрі.

У постанові суддя зазначив, що винуватість Т. підтверджується протоколом про адміністративне правопорушення, протоколами огляду та вилучення, поясненнями Т., ін.

*Продовження. Початок матеріалу опубліковано в журналі за 2016 р. № 11. — С. 33—40; № 12. — С. 37—46; за 2017 р. № 1. — С. 29—35; № 4. — С. 36—48.

Однак у постанові суду не зазначено, які саме норми, статті, пункти Закону України від 17 листопада 2011 р. № 4061-VI «Про вибори народних депутатів України» (далі — Закон № 4061-VI) порушив Т. і, відповідно, до якої норми цього Закону будівля школи є місцем, забороненим для розміщення політичної реклами; не наведено текст листівок і не мотивовано, чому він є політичною рекламою.

Кіровський районний суд м. Дніпропетровська постановами від 3 серпня 2016 р. визнав винними Ж. і З. за ч. 1 ст. 212¹⁴ КпАП.

Відповідно до протоколів про адміністративне правопорушення Ж. і З. 14 липня 2016 р. о 14 год. розклеювали агітаційні листівки політичного змісту на будівлі станції метрополітену в м. Дніпрі.

Постанова суду не містить посилання на порушені норми виборчого законодавства. Крім того, суддя не визначив, розміщувалися агітаційні матеріали чи політична реклама.

Постановою судді Болахівського міського суду Івано-Франківської області від 26 листопада 2012 р. закрито провадження у справі щодо Х. через відсутність у його діях складу правопорушення.

Згідно з протоколом про адміністративне правопорушення Х. 18 жовтня 2012 р. в с. Гузієві Болахівської міської ради розміщував агітаційні листівки на воротах громадян, чим порушив вимоги ч. 1 ст. 212¹⁴ КпАП та ст. 63 Закону № 4061-VI.

У постанові суду зазначено, що у ч. 1 і п. 5 ч. 2 ст. 68 Закону № 4061-VI передбачено, що передвиборна агітація може здійснюватися в будь-яких формах і будь-якими засобами, що не суперечить Конституції України та законам України, зокрема, шляхом розповсюдження виборчих листівок, плакатів та інших друкованих агітаційних матеріалів чи друкованих видань, в яких розміщено матеріали передвиборної агітації. Цей закон не містить переліку місць для проведення передвиборної агітації. Відведення таких місць покладається на місцеві органи виконавчої влади.

Обмеження щодо ведення передвиборної агітації встановлено у ч. 4 ст. 74 Закону № 4061-VI¹, яка забороняє розміщення агітаційних матеріалів та політичної реклами на будинках і в приміщеннях органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств,

установ і організацій державної та комунальної форми власності.

Із аналізу цієї норми закону вбачається, що забороняється розміщення агітаційних матеріалів саме на будинках (приміщеннях), у яких знаходяться підприємства, установи і організації державної та комунальної форми власності, однак не на житлових будинках, які належать громадянам (приватним особам).

Мотивуючи рішення, суддя правомірно зазначив, що Х. розміщував агітаційні матеріали на воротах домогосподарств громадян села, що не заборонено законом, а тому в його діях немає складу правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 212¹⁴ КпАП.

Саксаганський районний суд м. Кривого Рогу Дніпропетровської області постановою від 28 квітня 2016 р. через малозначність правопорушення звільнив Б. від відповідальності за ч. 1 ст. 212¹⁴ КпАП, обмежившись усним зауваженням.

Відповідно до протоколу про адміністративне правопорушення 3 березня 2016 р. о 16 год. 40 хв. Б. у м. Кривому Розі на склі автомобіля, який використовується як таксі, розмістив агітаційний матеріал з текстом «Я люблю Кривий Ріг. Я голосую за Особу_1», чим порушив вимоги Закону України від 14 липня 2015 р. № 595-VIII «Про місцеві вибори» (далі — Закон № 595-VIII).

Дослідивши матеріали справи, суддя дійшов висновку, що Б. винний у вчиненні правопорушення, однак, врахувавши обставини, що відповідно до ст. 34 КпАП пом'якшують відповідальність, зокрема щире розкаяння, звільнив Б. від відповідальності.

У постанові суду не зазначено норму виборчого законодавства (статтю, частину, пункт) Закону № 595-VIII, яку було порушено діями Б.; не мотивовано, чому текст напису на склі вважається агітаційним матеріалом; не зазначено, що Б. розмістив агітаційні матеріали у забороненому законом місці. Частина 5 ст. 57 Закону № 595-VIII містить визначення політичної реклами. Це ознака об'єктивної сторони правопорушення. Також суддя мав зазначити статтю цього Закону, відповідно до якої таксі є місцем, де заборонено розміщувати агітаційні матеріали, зокрема п. 6 ч. 9 ст. 60 цього Закону передбачено заборону розміщувати носії політичної реклами на зовнішній поверхні та всередині транспортних засобів громадського користування, у тому числі таксі, у приміщеннях та на будівлях станцій метрополітену, автобусних та залізничних вокзалів, портів та аеропортів.

¹ У редакції Закону станом на час виборчого процесу. Після змін, внесених Законом від 21 листопада 2013 р. № 709-VII, частина 4 вважається частиною 5.

області закрив провадження у справі щодо Г. за ч. 1 ст. 212¹⁴ КпАП через відсутність складу адміністративного правопорушення.

Відповідно до протоколу про адміністративне правопорушення Г. 29 вересня 2012 р. о 12 год. на вул. Устилузькій у м. Володимир-Волинському розклеював передвиборну агітацію у заборонених законом місцях — на електроопорах.

Перевіривши матеріали справи, суддя зазначив, що ст. 256 КпАП передбачено вимогу у протоколі про адміністративне правопорушення зазначати нормативний акт, який встановлює відповідальність за правопорушення.

Диспозиція ч. 1 ст. 212¹⁴ КпАП визначає відповідальність за порушення встановленого законом порядку розміщення агітаційних матеріалів чи політичної реклами або розміщення їх у заборонених законом місцях громадянином. Із диспозиції зазначеної статті випливає, що вона має бланкетний характер і передбачає відповідальність за вчинення ряду окремих незаконних діянь, які врегульовані іншими нормативними актами, в даному випадку — законом. Однак у протоколі про адміністративне правопорушення не вказано, які саме норми, статті, пункти та якого закону порушив Г.

Згідно зі ст. 280 КпАП орган (посадова особа) при розгляді справи про адміністративне правопорушення зобов'язаний з'ясувати: чи було вчинено адміністративне правопорушення, чи винна дана особа в його вчиненні, чи підлягає вона адміністративній відповідальності, чи є обставини, що пом'якшують і обтяжують відповідальність, чи заподіяно майнову шкоду, а також з'ясувати інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи.

Вийти за межі розгляду протоколу про адміністративне правопорушення суд не вправі, а тому, перевіривши матеріали справи, дійшов висновку про відсутність в діях Г. складу адміністративного правопорушення.

Правильною слід вважати і таку судову практику.

Постановою Іваничівського районного суду Волинської області від 1 жовтня 2012 р. закрито провадження у справі щодо К. за ч. 1 ст. 212¹⁴ КпАП через відсутність в діях К. складу правопорушення.

Згідно з протоколом про адміністративне правопорушення К. 5 вересня 2012 р. о 12 год. у с. Іваничі на вул. Грушевського розміщував агітаційні матеріали та політичну рекламу на

електроопорах, що заборонено законом. Таким чином порушив порядок розміщення агітаційних матеріалів та політичної реклами, передбачений ч. 11 ст. 68 Закону № 4061-VI, та розпорядження голови Іваничівської селищної ради від 19 липня 2012 р. «Про відведення місць для розміщення матеріалів передвиборної агітації».

У постанові суддя зазначив, що ч. 11 ст. 68 Закону № 4061-VI передбачено обов'язок місцевих органів виконавчої влади обладнати стенди оголошень для розміщення матеріалів передвиборної агітації, а перелік місць, де заборонено розміщувати агітаційні матеріали, визначено у частинах 4, 8, 20 ст. 74 цього Закону, у яких немає заборони розміщувати агітаційні матеріали на електроопорах.

Недоведення до відома населення рішень міської влади, якими визначено місця для розміщення матеріалів передвиборної агітації, є порушенням п. 11 ст. 59 Закону від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР «Про місцеве самоврядування в Україні» (далі — Закон № 280/97-ВР) та п. 11 ст. 68 Закону № 4061-VI і свідчить про відсутність однієї з обов'язкових ознак складу адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 212¹⁴ КпАП.

Так, постановою судді Тетіївського районного суду Київської області від 18 вересня 2012 р. закрито провадження у справі про притягнення до відповідальності Ю. за ч. 1 ст. 212¹⁴ КпАП.

Перевіряючи матеріали справи, суддя встановив, що 17 вересня 2012 р. о 9 год. на вул. Леніна в м. Тетіїві Київської області Ю. як голова штабу районної організації об'єднаної опозиції розмістив одинадцять інформаційних іттендерів з політичною рекламою у забороненому законом місці, чим порушив ст. 212¹⁴ КпАП.

Суд також встановив, що 17 вересня 2012 р. Ю. погодив розміщення інформаційних іттендерів із органами місцевого самоврядування шляхом подачі відповідної заяви, проте йому не було відомо про рішення Тетіївської міської ради від 21 серпня 2012 р. «Про визначення місць для розміщення матеріалів передвиборної агітації в м. Тетіїві», оскільки у визначеному законом порядку воно не було доведено до відома населення району і про таке рішення Ю. дізнався лише від працівника міліції під час складання протоколу про адміністративне правопорушення.

С. (свідок і представник Тетіївської міської ради) пояснила суду, що це рішення міської ради було оприлюднене лише на інформаційному сай-

новою від 6 листопада 2012 р. скасував постанову Вишгородського районного суду Київської області від 19 вересня 2012 р., якою А. притягнуто до адміністративної відповідальності за ст. 212¹⁴ КпАП (без вказівки частини статті) за те, що він 17 вересня 2012 р. о 9 год. на вул. Набережній у м. Вишгороді Київської області наглядав за виставленими на тротуарі матеріалами агітаційного характеру — у заборонених законом місцях, оскільки вул. Набережної немає в переліку місць для розміщення матеріалів передвиборчої агітації, визначених рішенням виконавчого комітету Вишгородської міської ради від 19 липня 2012 р.

Відповідальність за ст. 212¹⁴ КпАП настає за наявності складу адміністративного правопорушення, зокрема, об'єктивної сторони, яка характеризується вчиненням безпосередніх дій з розміщення агітаційних матеріалів чи політичної реклами з порушенням порядку їх розміщення чи у забороненому законом місці.

В апеляційній інстанції було встановлено, що представники партії попросили А. наглядати за агітаційними матеріалами, що він і робив; а також встановлено відсутність даних про те, що А. вчинив безпосередні дії з розміщення агітаційних матеріалів чи політичної реклами або був посадовою особою підприємства-розповсюджувача реклами.

Районний суд не звернув уваги на такі обставини і дійшов помилкового висновку про наявність у діях А. складу правопорушення за ст. 212¹⁴ КпАП. При цьому суд не послався на частину статті та не зазначив ознак будь-якого зі складів правопорушення за диспозицією ст. 212¹⁴ КпАП.

З огляду на зазначене, Апеляційний суд Київської області дійшов висновку про відсутність в діях А. складу адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 212¹⁴ КпАП.

Постановою Володарського районного суду Київської області від 17 вересня 2012 р., скасованою Апеляційним судом Київської області 27 листопада 2012 р., А. визнана винною в тому, що 9 вересня 2012 р. о 16 год. за місцем проживання розмістила на балконі квартири агітаційний плакат кандидата у народні депутати, чим порушила п. 8 ст. 67 Закону № 4061-VI та п. 6 рішення Володарської селищної ради від 24 липня 2012 р.

Суддя апеляційного суду зазначив, що, оскільки диспозиція ст. 212¹⁴ КпАП має бланкетний харак-

тер, правила розміщення передвиборчої агітації та види їх порушень визначено виборчим законодавством, зокрема Законом № 4061-VI. У постанові районного суду зазначено, що А. порушила вимоги п. 8 ст. 67 Закону № 4061-VI. У той же час ст. 67 Закону № 4061-VI не містить п. 8. За таких обставин постанова районного суду не може бути визнана законною і підлягає скасуванню.

Із протоколу про адміністративне правопорушення вбачається, що А. порушила п. 8 ст. 69 Закону № 4061-VI. Проте ця норма не покладає будь-яких обов'язків на громадян і не визначає для них жодних правил поведінки.

Матеріали справи не містять даних про порушення А. п. 8 ст. 69 Закону № 4061-VI, у тому числі і про розміщення нею агітаційних матеріалів чи політичної реклами у заборонених законом місцях. Порушення ж А. рішення Володарської селищної ради не передбачає відповідальності за ст. 212¹⁴ КпАП, оскільки даною правовою нормою встановлено санкції за порушення вимог тільки законів України.

Такі дії, як розміщення плаката на балконі власної квартири, не є порушенням Закону № 4061-VI і не містять ознак складу правопорушення за ч. 1 ст. 212¹⁴ КпАП.

Постановою Косівського районного суду Івано-Франківської області від 12 листопада 2014 р. Д. визнано винним за ч. 1 ст. 212¹⁴ КпАП.

Згідно з протоколом про адміністративне правопорушення 22 жовтня 2014 р. о 7 год. Д. у м. Косові розміщував агітаційні матеріали у заборонених законом місцях (без зазначення, яких саме).

Розглянувши матеріали справи, суддя дійшов висновку, що Д. винний у вчиненні правопорушення за ч. 1 ст. 212¹⁴ КпАП, пославшись на долучене до матеріалів справи розпорядження міського голови від 5 вересня 2014 р. про місяць для розміщення матеріалів передвиборчої агітації.

Таким чином, суд, не зазначивши місце, де було розміщено матеріали, кваліфікував дії Д. за двома складами, пославшись при цьому на розпорядження міського голови. Однак, відповідно до Закону № 4061-VI, таким розпорядженням можуть бути визначено місця для розміщення агітаційних матеріалів та реклами. Інші, не передбачені таким розпорядженням місця, не вважаються забороненими. Місця, заборонені для розміщення реклами та агітаційних матеріалів, визначено іншими положеннями Закону № 4061-VI.

2.3. *Порушення встановленого законом порядку розміщення агітаційних матеріалів чи політичної реклами підприємствами–розповсюджувачами реклами*

Предметом доказування за третім складом правопорушення, передбаченого ст. 212¹⁴ КпАП, — порушення встановленого законом порядку розміщення агітаційних матеріалів чи політичної реклами підприємствами–розповсюджувачами реклами, є:

- виявлення агітаційних матеріалів чи політичної реклами, розміщених на порушення встановленого законом порядку;
- порушення встановленого законом порядку розміщення агітаційних матеріалів чи політичної реклами;
- те, що таке порушення встановленого законом порядку здійснено підприємствами–розповсюджувачами реклами (посадовою особою підприємства);
- розміщення агітаційних матеріалів чи матеріалів політичної реклами відбувалось під час виборчого процесу.

Слід також перевіряти, чи не передбачено відповідальності за вчинені протиправні дії статтями 212⁹, 212¹⁰, 212¹³ КпАП.

Необхідно довести факт порушення встановленого законом порядку розміщення агітаційних матеріалів чи політичної реклами із зазначенням порушень вимог статей 63—74 Закону № 4061-VI. Оскільки суб'єктом правопорушення є підприємство–розповсюджувач реклами, навести інформацію щодо такого підприємства.

Постановою Ленінського районного суду м. Дніпропетровська від 9 вересня 2016 р. директора ТОВ-1 В. притягнуто до відповідальності за ч. 2 ст. 212¹⁴ КпАП за те, що 3 липня 2016 р. близько 15 год. у м. Дніпро в маршрутному таксі порушила порядок розміщення агітаційних матеріалів та політичної реклами (ознаки правопорушення, передбаченого ст. 212¹⁴ КпАП, але без зазначення частини статті).

Суддя кваліфікував дії В. за ч. 2 ст. 212¹⁴ КпАП як порушення встановленого законом порядку розміщення агітаційних матеріалів чи матеріалів політичної реклами підприємствами–розповсюджувачами реклами без пояснення, яким саме підприємством, але послався на перелік місць, заборонених для розміщення агітаційних матеріалів та політичної реклами (ч. 9 ст. 74 Закону № 4061-VI).

Таким чином, у мотивувальній частині в одному реченні суддя кваліфікував дії В. як по-

рушення порядку розміщення агітаційних матеріалів підприємствами–розповсюджувачами реклами, а в другому — як розміщення носіїв політичної реклами у заборонених законом місцях, але не зазначив, які носії реклами і які гасла були на них, які суд визначив політичною рекламою — без посилання на норму, якою надається визначення політичної реклами.

Постановою Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 5 січня 2016 р. матеріали справи щодо Р. за ч. 2 ст. 212¹⁴ КпАП направлено Тернопільському ВП ГУ НП України в Тернопільській області для належного оформлення.

Згідно з протоколом про адміністративне правопорушення 9 жовтня 2015 р. о 18 год. у м. Тернополі ТзОВ в особі громадянина Р. розмістив політичну рекламу на моніторі у троллейбусі, чим порушив вимоги п. 6 ч. 9 ст. 60 Закону № 595-VIII.

У судовому засіданні 22 грудня 2015 р. Р. свою вину не визнав та пояснив суду, що з 1 по 23 жовтня 2015 р. у троллейбусах, що курсували містом, було розміщено інформаційний ролик кандидата на посаду мера м. Тернополя, народного депутата України В., Р. зазначив, що, оскільки дана інформація не містила ознак передвиборної агітації чи політичної реклами, в його діях немає складу правопорушення, а тому просив закрити провадження у справі.

У судовому засіданні 5 січня 2016 р. Р. не з'явився та подав заяву про відкладення слухання справи після 12 січня 2016 р. Із врахуванням положень ч. 2 ст. 268 КпАП суд продовжив розгляд справи за відсутності Р.

Дослідивши матеріали справи, суд дійшов висновку, що наявні в матеріалах справи дані не дають можливості встановити фактичні обставини справи, повно і об'єктивно розглянути справу та накладати на правопорушника адміністративне стягнення.

Зокрема, в матеріалах справи немає інформації про посадові повноваження дільничного інспектора міліції Тернопільського МВ УМВС України в Тернопільській області станом на 9 жовтня 2015 р. та відомостей про закріплення його за конкретною адміністративною дільницею, що не дає суду можливості дійти висновку, чи входить до його компетенції право складати адміністратив-

ні протоколи за ст. 212¹⁴ КпАП. Також до матеріалів справи не долучено статут ТзОВ та інформацію про те, на якій підставі (з власної ініціативи/на договірній основі) даним товариством здійснювалось поширення інформації про кандидата на посаду мера м. Тернополя. Врахувавши зазначене, справу направлено на доопрацювання.

Постановою Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 28 грудня 2015 р. Ф. визнано винним у вчиненні адміністративного правопорушення за ч. 2 ст. 212¹⁴ КпАП.

Згідно з протоколом про адміністративне правопорушення 5 жовтня 2015 р. о 16 год. 10 хв. виявлено факт порушення директором ТОВ-2 передвиборної агітації на маршрутному таксі, що є порушенням вимог п. 6 ч. 9 ст. 60 Закону № 595-VIII.

Розглянувши матеріали справи, суддя дійшов висновку, що в діях Ф. наявні ознаки правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 212¹⁴ КпАП, що підтверджується оголошеними, зібраними та дослідженими в судовому засіданні матеріалами.

Однак у постанові суду не наведено текст напису, не мотивовано, чому його слід віднести до агітаційних матеріалів чи політичної реклами.

До протоколу про адміністративне правопорушення за ч. 2 ст. 212¹⁴ КпАП мають бути долучені матеріали на підтвердження того, що правопорушення вчинене посадовою особою підприємства–розповсюджувача реклами, оскільки це є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони правопорушення.

Такі вимоги закону не додержуються.

Так, суддя Володимир-Волинського міського суду Волинської області постановою від 23 вересня 2010 р. матеріали справи про притягнення до відповідальності В. за ч. 2 ст. 212¹⁴ КпАП повернув для доопрацювання.

При підготовці справи до розгляду, суддя встановив, що протокол про адміністративне правопорушення складено з порушенням вимог

ст. 256 КпАП, зокрема, у протоколі зафіксовано, що «громадянин В. у м. Володимир-Волинському на вул. І. Франка розміщував агітаційні матеріали 20 вересня 2010 р., чим порушив встановлений законом порядок розміщення агітаційних матеріалів та вимоги п. 2 ч. 1 ст. 47 Закону України про вибори».

Проте, оскільки ст. 212¹⁴ КпАП є бланкетною, у протоколі слід вказувати пункт, частину, статтю і правильне найменування нормативного акта, яким регулюються правовідносини. Водночас у протоколі не зазначено час вчинення правопорушення, а вказано тільки дату.

За ч. 2 ст. 212¹⁴ КпАП притягаються до відповідальності тільки посадові особи підприємств–розповсюджувачів реклами, однак, у протоколі такі дані не відображено, а документів про те, що В. є посадовою особою підприємства–розповсюджувача реклами не долучено.

Крім того, оскільки у справі є свідки правопорушення, про їхні особи слід зазначати відповідно до вимог ст. 256 КпАП.

Згідно зі ст. 33 КпАП при накладенні стягнення враховуються характер вчиненого правопорушення, особа порушника, ступінь його вини, майновий стан, обставини, що пом'якшують і обтяжують відповідальність.

Водночас у матеріалах справи немає документів, які б засвідчували дані про особу порушника (характеристика з місця роботи або проживання, дані про наявність утриманців, копії постанов про притягнення до адміністративної відповідальності), і надання яких покладено на орган, який направляє справу до суду.

Ураховуючи зазначене, суддя скерував справу на дооформлення.

Із вивчених справ вбачається, що для запровадження правильної і однакової судової практики слід законодавчо врегулювати прогалини та суперечності.

III. Судова практика застосування законодавства за порушення порядку ведення Державного реєстру виборців, порядку подання відомостей про виборців до органів Державного реєстру виборців, виборчих комісій, порядку складання та подання списків виборців, списків громадян України, які мають право брати участь у референдумі, та використання таких списків (ст. 212⁷ КпАП)

На розгляді судів справи такої категорії перебували: у 2010 р. — 12 справ, у 2011 р. — 2 справи, у 2013 р. — 1 справа, у 2014 р. — 1 справа.

Як вже наголошувалось у попередніх частинах узагальнення, найпоширенішим недоліком при складанні протоколу про адміністративне

правопорушення є невиконання вимог ст. 256 КпАП.

Так, постановою Оржицького районного суду Полтавської області від 2 лютого 2010 р. матеріали справи про притягнення А. до відповідальності за ч. 1 ст. 212⁷ КпАП повернуто Оржицькому РВ ГУ МВС України в Полтавській області для усунення недоліків у зв'язку з тим, що в протоколі про адміністративне правопорушення не було конкретизовано склад правопорушення, не зазначено, чи А. було ознайомлено з постановою Центральної виборчої комісії від 19 січня 2010 р. № 112 «Про Порядок виготовлення списків виборців для повторного голосування 7 лютого 2010 року з виборів Президента України» (далі — *постанова ЦВК № 112*).

Однак поза увагою суду залишилось те, що диспозицією ст. 212⁷ КпАП не передбачено відповідальності за **нескладання окремого списку осіб, нездатних пересуватися самостійно**.

Під час повторного розгляду справи 11 лютого 2010 р. суд, встановивши, що *постанова ЦВК № 112* офіційно не опублікована, дійшов висновку про відсутність в діях А. складу правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 212⁷ КпАП.

Полтавський районний суд Полтавської області постановою від 21 січня 2010 р. визнав Б. (діловода Щербанівської сільської ради

Полтавського району) винною у вчиненні правопорушення, передбаченого ст. 212⁷ КпАП, а саме за те, що вона порушила встановлений законом порядок ведення Державного реєстру виборців, порядок та строки подання відомостей про виборців до органу Реєстру, виборчої комісії.

Однак у постанові суду процитовано протокол про адміністративне правопорушення, зазначено два склади правопорушення, не конкретизовано дії Б.; не зазначено щодо скількох осіб порушено порядок та строки, чи є потерпілі від таких протиправних дій, тобто скільки осіб не реалізували право взяти участь у виборах Президента України; які вимоги і якого закону порушено такими діями, ознакою якого складу правопорушення вони є.

Діями, за які передбачено відповідальність за ст. 212⁷ КпАП, порушуються суб'єктні права виборців — право брати участь у виборах та/або право брати участь у референдумі, тому і в протоколах про адміністративні правопорушення і в постановках необхідно зазначати, чи призвели такі дії до порушення виборчих прав громадян, скільки таких осіб, чи визнані вони потерпілими.

Стаття 212⁷ КпАП є банкетною, а тому у протоколі про адміністративне правопорушення і в постанові суду необхідно робити посилання на положення статті відповідного закону, які було порушено протиправними діями.

IV. Судова практика застосування законодавства про відповідальність за порушення права громадянина на ознайомлення з відомостями Державного реєстру виборців, зі списком виборців, списком громадян, які мають право брати участь у референдумі (ст. 212⁸ КпАП)

За статтею 212⁸ КпАП розглянуто тільки одну справу у 2010 р.

Так, постановою від 22 січня 2010 р. Тростянецький районний суд Сумської області визнав Д. винною у вчиненні правопорушення, передбаченого ст. 212⁸ КпАП, а саме за те, що вона 15 січня 2010 р. о 10 год. порушила права громадянина на ознайомлення з відомостями Державного реєстру виборців на виборчій дільниці, зокрема **не надала йому уточнений список**.

Однак у постанові не зазначено, чи були негативні наслідки таких дій — чи зміг цей громадянин взяти участь у виборах Президента України 16 січня 2010 р. Незважаючи на те, що стаття є банкетною, ні суд, ні уповноважені представ-

ники Міністерства внутрішніх справ України не зазначили статті виборчих законів, вимоги яких було порушено протиправними діями, не вказали виборчий процес яких виборів та коли відбувався.

Діями, за які передбачено відповідальність за ст. 212⁸ КпАП, порушуються суб'єктні права виборців, зокрема право на ознайомлення з відомостями Державного реєстру виборців, що може призвести до позбавлення права брати участь у виборах та/або права брати участь у референдумі, тому і у протоколах про адміністративні правопорушення і в постановках необхідно зазначати, чи призвели такі дії до порушення виборчих прав громадян, скільки таких осіб, чи визнані вони потерпілими.

V. Судова практика застосування законодавства про відповідальність за порушення права на користування приміщеннями під час виборчої компанії (ст. 212¹² КпАП)

Справи такої категорії у провадженні судів на розгляді перебували: у 2010 р. — 2 справи; у 2011 р. — 1 справа; у 2012 р. — 1 справа; у 2015 р. — 1 справа.

Так, постановою від 9 листопада 2015 р. Долинський районний суд Івано-Франківської області повернув справу про адміністративне правопорушення щодо Н. за ст. 212¹² КпАП Долинському РВ УМВС України в Івано-Франківській області для належного оформлення через порушення вимог статей 256, 268 КпАП.

Із протоколу про адміністративне правопорушення вбачається, що 24 жовтня 2015 р. близько 14 год. 50 хв. у приміщенні Долинської

автомобільної школи в м. Долина Івано-Франківської області, директором якої є Н., виявлено агітаційні плакати, чим порушено строки агітації, передбачені Законом України від 14 липня 2015 р. № 595-VIII «Про місцеві вибори», хоча вказано, що вчинено правопорушення, передбачене ст. 212¹² КпАП.

Однак наявність агітаційного плакату 24 жовтня 2015 р. у приміщенні школи, тобто напередодні дня голосування, свідчить про ознаки правопорушення, передбаченого ст. 212¹⁰ КпАП, — здійснення передвиборної агітації поза строками, встановленими законом, на що суд не звернув уваги.

VI. Судова практика застосування законодавства про відповідальність за виготовлення або розповсюдження друкованих матеріалів передвиборної агітації, які не містять відомостей про установу, що здійснила друк, їх тираж, інформацію про осіб, відповідальних за випуск (ст. 212¹³ КпАП)

Узагальненням встановлено, що не всі особи, уповноважені оформлювати протоколи про адміністративне правопорушення за ст. 212¹³ КпАП, виконують всі вимоги, передбачені ст. 256 КпАП, та положення Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції (затверджено наказом Міністерства внутрішніх справ України від 6 листопада 2015 р. № 1376, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 1 грудня 2015 р. за № 1496/27941), через що суди повертають справи для усунення недоліків. Так, у 2016 р. було розглянуто 43 справи за ст. 212¹³ КпАП, із яких десять скеровано для усунення недоліків.

Зокрема, постановами Гадяцького районного суду Полтавської області від 20 липня 2016 р. чотири справи про адміністративні правопорушення щодо А., Б., В. і С. за ст. 212¹³ КпАП повернуто до Гадяцького ВП ГУ НП України в Полтавській області для належного оформлення.

Згідно з протоколами про адміністративне правопорушення А., Б., В. і С. 14 липня 2016 р. близько 15 год. 30 хв. у м. Гадячі по вул. Гетьманській розповсюджували друковані матеріали передвиборної агітації, які не містять відомостей про установу, що здійснила друк, їх тираж, інформацію про осіб, відповідальних за випуск.

При повторному розгляді справ 2 серпня 2016 р. суд дійшов висновку про наявність в діях зазначених осіб складу адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 212¹³ КпАП, і визнав їх винними у розповсюдженні під час виборчого процесу друкованих матеріалів передвиборної агітації, які не містять відомостей про установу, що здійснила друк, їх тираж, інформацію про осіб, відповідальних за випуск, або у яких така інформація означена неправильно чи неповно, а так само організації такого розповсюдження.

У трьох постановвах судом зазначено, що в діях А., Б. і С. наявні два склади правопорушення: **розповсюдження** (у трьох формах: рознесення, вивішування, роздавання) під час виборчого процесу друкованих матеріалів передвиборної агітації, які не містять відомостей про установу, що здійснила друк, їх тираж, інформацію про осіб, відповідальних за випуск, або у яких така інформація означена неправильно чи неповно, і **організація** такого розповсюдження, що є помилкою.

У четвертій постанові судом правильно зазначено лише один склад правопорушення — **розповсюдження** під час виборчого процесу друкованих матеріалів передвиборної агітації, які не містять відомостей про установу, що здійснила друк, їх тираж, інформацію про осіб, від-

800 грн, на яких зазначено виконавця, замовника, кількість примірників, відповідальну за випуск особу; плакат У. не замовляв.

Аналізуючи примірник візитівки, суд встановив, що на ній дійсно зазначено прізвище замовника, відповідальну за випуск особу та фізичну особу-підприємця, якою здійснено друк, а також тираж візитівок. Зовнішній вигляд даної візитівки повністю відповідає аналогічному відображенню агітаційного плакату, розміщеному на фасаді одного з магазинів у м. Южноукраїнську.

Ураховуючи зазначене, а також те, що на порушення вимог ст. 256 КпАП у протоколі про адміністративне правопорушення відсутні будь-які дані про наявність свідків, які б підтвердили чи спростували факт наявності агітаційного плакату на фасаді магазину, суддя дійшов висновку, що в діях У. немає події та складу адміністративного правопорушення.

Постановою П'ятихатського районного суду Дніпропетровської області від 26 травня 2014 р. Л. визнано винною у вчиненні правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 212¹³ КпАП, за те, що вона 23 травня 2014 р. о 8 год. як кандидат на посаду міського голови під час виборчого процесу власноруч виготовила агітаційні листівки.

Дії Л. кваліфіковано як виготовлення під час виборчого процесу друкованих матеріалів передвиборної агітації, які не містять відомостей про установу, що здійснила друк, їх тираж, інформацію про осіб, відповідальних за випуск.

Ухвалюючи судові рішення, суд не проаналізував висновок щодо вилучених предметів правопорушення — речових доказів — агітаційних листівок, не зробив посилання на норми Закону України від 10 липня 2010 р. № 2478-VI «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів»²; не зазначив, чому вважає текст у листівках передвиборною агітацією.

Постановою Франківського районного суду м. Львова від 12 червня 2014 р. притягнуто до відповідальності за ч. 1 ст. 212¹³ КпАП дирек-

тора товариства з обмеженою відповідальністю «Видавничий дім «М.Г.» А. за те, що 12 травня 2014 р. у м. Львові по вул. Стрийській у приміщенні друкарні видавались газети, у яких не містилися відомості про установу, що здійснила друк, їх тираж, інформація про осіб, які відповідальні за випуск під час виборчого процесу Президента України.

Однак підставою для складання протоколу про адміністративне правопорушення було повідомлення про друк газет з **недостовірною інформацією** про кандидата у Президенти України.

Із постанови суду не вбачається, що в судовому засіданні спростовані чи підтверджені показання свідка С. про друк недостовірної інформації про кандидата у Президенти України, також не конкретизовано склад правопорушення, відсутні результати допиту Т. та підтвердження або заперечення існування цього свідка.

Помилково два склади правопорушення зазначено у постанові про притягнення до адміністративної відповідальності К. за результатами розгляду такої справи.

12 грудня 2014 р. Приморський районний суд Запорізької області дійшов висновку про наявність у діях К. складу адміністративного правопорушення, а саме виготовлення або замовлення виготовлення під час виборчого процесу друкованих матеріалів передвиборної агітації, які не містять відомостей про установу, що здійснила друк, їх тираж, інформацію про осіб, відповідальних за випуск, або в яких така інформація означена неправильно чи неповно.

Судом помилково зазначено два склади правопорушення: виготовлення під час виборчого процесу друкованих матеріалів передвиборної агітації та замовлення виготовлення, незважаючи на те, що в протоколі про адміністративне правопорушення від 14 листопада 2014 р. зазначено, що К. на підставі договору від 15 вересня 2014 р. під час виборчого процесу лише виготовила друковані матеріали передвиборної агітації на ім'я кандидата в народні депутати України А., а про замовлення виготовлення не згадувалось.

(Продовження матеріалу буде опубліковано в наступних номерах журналу)

² Втратив чинність.

Трансформація ролі Європейського суду з прав людини у процесі судового нагляду за виконанням власних судових рішень: проблеми та перспективи*

Костас Параскева,

викладач публічного права (Університет Кіпру), адвокат, член Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню, доктор філософії, експерт Ради Європи

Summary

For the first forty years of its existence, the European Court of Human Rights did not consider itself competent to make recommendations as to which steps should be taken to remedy the consequences of the violation of the European Convention on Human Rights and had habitually abstained from making any consequential orders or statements, holding that it falls to the Committee of Ministers to supervise the execution of its judgments. However, the Court's role in the execution of its judgments has recently become more proactive than under the traditional dualist view according to which the Court's judgments are declaratory and it is for the states to choose the means of implementing them within their domestic legal order. This article seeks to analyse and discuss the developing role of the Court, which has itself assumed more responsibility for the proper execution of its own judgments, by giving indications regarding general and/or individual measures, relying mostly on article 46, regarding the best remedy; or by clearly giving orders for reparation or issuing consequential orders included in the operative part of the judgment

Останнім часом в академічній літературі та доктринальних дослідженнях, в колах юристів-практиків все частіше обговорюють зміни в судовій практиці Європейського суду з прав людини (далі — Суд) щодо його компетенції, меж повноважень та фактичного посилення ролі Суду у процесі судового нагляду за виконанням власних рішень. Ці зміни виходять за традиційне дуалістичне розуміння інститутів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція), самої структури функціонування конвенційних органів, за якої Суд постановляє рішення, що мають суто декларативний характер, тобто номінально декларують порушення норм Конвенції, а Комітет Міністрів Ради Європи здійснює нагляд за виконанням самого рішення на підставі принципу субсидіарності виконання, тобто вибору способів виконання рішення Суду на власний розсуд держави в рамках внутрішньодержавної системи права¹.

Суд чіткіше встановив межі своєї компетенції відповідно до Конвенції та своєї юрисдикції в рамках нагляду за виконанням власних рішень, і ці положення змістовно розкрито в його практиці із посиланням на ст. 46 Конвенції², в тому числі у практиці так званих пілотних та квазі-пілотних рішень.

Передусім чіткішою стала сама правова позиція Суду, що впливає з його оцінки зобов'язань держави за п. 1 ст. 46 Конвенції, навіть зважаючи на підтвердження позиції, що рішення Суду з висновками щодо порушення або відсутності порушення норм Конвенції залишаються декларативними по суті³. Відповідно до зазна-

Європейського суду з прав людини Генерального директорату з прав людини та верховенства права Ради Європи, к.ю.н.

Думки, висловлені у статті, належать автору і не відображають офіційну думку Ради Європи.

¹ Див.: справа *Airey v. Ireland*, заява № 6289/73, рішення від 8 жовтня 1979 р., § 26.

² Див.: *Sicilianos, L.-A.*, "The Role of the European Court of Human Rights in the Execution of its own Judgments," in *Seibert-Fohr, A., and Villiger, M.*, (eds) "Judgments of the European Court of Human Rights-Effects and Implementation," Ashgate-Nomos, Germany, 2014, pp. 285–315.

³ Див.: *Lambert-Abdelgawad, E.*, "The execution of the judgments of the European Court of Human Rights: Towards a Non-Coercive and Participatory Model of Accountability," Heidelberg

ченої статті Конвенції Високі Договірні Сторони зобов'язуються виконувати остаточні рішення Суду в будь-яких справах, у яких вони є сторонами. Це створює зобов'язання для держав-учасниць Конвенції, що повинні розумітися у світлі загальних принципів міжнародного публічного права. Крім рішень із процесуальних підстав, Суд постановляє декларативні рішення стосовно того, чи певні дії державних органів суперечать положенням Конвенції. Відповідно до принципу субсидіарності⁴ держави-учасниці Конвенції користуються свободою розсуду при імplementації положень Конвенції та рішень Суду. І, нарешті, відповідно до ст. 41 Конвенції Суд може, де реалізація принципу *restitutio in integrum* (номінально — повернення до первісного стану, що існував до моменту порушення) є юридично або фізично неможливою, присудити заявнику компенсацію — справедливу сатисфакцію — на відшкодування матеріальної та моральної шкоди⁵.

Рішення Суду, в якому встановлено факт порушення Конвенції, **накладає на державу три види зобов'язань**: вжити заходів для припинення порушення, вжити заходів загального характеру для припинення подібних порушень і запобігання майбутнім, а також компенсувати шкоду потерпілому за вчинене порушення⁶ для того, щоб відновити максимально можливою мірою ситуацію, що мала місце до такого порушення права (*restitutio in integrum*). Таким чином, імplementація рішень Суду — це комплексне та багатоскладове завдання, при якому зобов'язання держави не обмежується тільки виплатою компенсації⁷.

Суд визнав, що щоразу, коли *restitutio in integrum* або *de jure*, або *de facto* неможливе, держава-відповідач може запропонувати лише часткову компенсацію відповідно до ст. 46 Конвенції. Отже, саме Суд визначає справедливу компенсацію⁸. Вжиття конкретних заходів на користь

заявника може бути необхідним для того, щоб щодо останнього було відновлено, наскільки це можливо, становище, яке існувало до порушення Конвенції. Це може передбачати, наприклад, припинення, якщо можливо ретроспективно, неправомірної ситуації.

Крім того, державам доводиться вживати й таких заходів загального характеру, як зміна судової адміністративної практики, навчання та професійна підготовка з прав людини, а також запроваджувати законодавчі зміни з метою запобігання подальшим аналогічним порушенням через створення ефективної системи протидії подібним порушенням. Якби держава після виявлення порушення в конкретному випадку вживала заходів з виправлення лише ситуації заявника, не ідентифікуючи та не усуваючи основної причини знайденого порушення, це суперечило би цілям Конвенції⁹. У такому разі аналогічні повторювані порушення «мали б подальше місце», а подібні за юридичними проблемами справи надходили б до Суду¹⁰.

Під наглядом політичного статутного органу Ради Європи — Комітету Міністрів — держава-відповідач вільна у виборі заходів, за допомогою яких вона буде виконувати свої юридичні зобов'язання відповідно до ст. 46 Конвенції за умови, що вони відповідатимуть викладеним у рішенні Суду висновкам¹¹.

Відшкодування згідно зі ст. 41 Конвенції¹² спрямоване на відновлення щодо заявника ситуації, наближеної до тієї, в якій він перебував, якби порушення не відбулося¹³. Так, наприклад, у справі *Papamichalopoulos v. Greece* (заява № 14556/89, рішення від 31 жовтня 1995 р., § 34) Суд постановив, що «рішення, яким Суд встановлює порушення Конвенції, покладає на державу-відповідача юридичне зобов'язання припинити порушення, якщо таке порушення є триваючим, і відшкодувати шкоду за його наслідки таким чином, щоб відновити якнайкраще положення, яке існувало до порушення». Відповідно

authorities in comparative perspective," London, British Institute of International and Comparative Law, 2002, p. 6.

⁹ Див.: Leuprecht, P., "The Execution of Judgments and Decisions" in eds Macdonald, R. St. J. Mather, F., Petzold, H., "The European System for the Protection of Human Rights," 1993, p. 794.

¹⁰ Див. справи, які стосуються проблематики невиконання судових рішень (*Іванов/Жовнер*) або справи щодо незаконності та тривалості перебування під вартою.

¹¹ Див.: *Scozzari and Giunta v. Italy*, заява № 39221/98, 41963/98, рішення від 13 липня 2000 р., § 249.

¹² Див.: The first judgment in which the Court awarded just satisfaction under former Article 50 of the ECHR was in *De Wilde, Ooms and Vrsyp v. Belgium*, заява № 2832/66, 2835/66 та 2899/66, рішення від 10 березня 1972 р., § 20.

¹³ Див.: *Piersack v. Belgium*, заява № 8692/79, рішення від 26 жовтня 1984 р., § 15-16.

Journal of International Law, Vol. 69, No. 3, 2009, p. 475.

⁴ Див.: High Level Conference on the future of the European Court of Human Rights, Brighton Declaration (20 April 2012) http://www.echr.coe.int/Documents/2012_Brighton_FinalDeclaration_ENG.pdf

⁵ Див.: Ichim, O., "Just Satisfaction Under the European Convention on Human Rights", Cambridge University Press, 2015; Costa, J., P., "The Provision of Compensation Under Article 41 of the ECHR," in eds Duncan Fairgrieve, Mads Andenas and John Bell "Tort liability of public authorities in comparative perspective," London, British Institute of International and Comparative Law, 2002, pp. 3-16.

⁶ Див.: Lambert-Abdelgawad, E., "The Execution of Judgments of the ECtHR", 2nd Edition, Human Rights, Files No. 19 (Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2008), p. 10.

⁷ Див.: Anagnostou, D., and Mungiu-Pippidi, A., "Why Do States Implement Differently the European Court of Human Rights Judgments?" The Case Law on Civil Liberties and the Rights of Minorities (work in progress), JURISTRAS Project, 2009, p. 20.

⁸ Див.: Costa, J., P., "The Provision of Compensation Under Article 41 of the ECHR," in eds Duncan Fairgrieve, Mads Andenas and John Bell "Tort liability of public

статує, що таке право, гарантоване Конвенцією, було порушене²⁴.

Таке рішення саме собою не скасовує рішення²⁵ національних органів або національне законодавство, що було визнано таким, що суперечить вимогам Конвенції. Суд неодноразово констатував, що він не має повноважень скасовувати або змінювати законодавчі положення або окремі рішення, прийняті адміністративними, судовими або іншими національними органами²⁶. Державні органи повинні дійти відповідних висновків, що випливають з такого рішення, а держава «має широкі повноваження у виборі засобів, які будуть використовуватися»²⁷ при виконанні рішення Суду.

Однак навіть якщо Суд зазвичай не вказує державі на засоби реалізації своїх рішень, він накладає зобов'язання на держав-членів, наголошуючи, що права Конвенції повинні бути впроваджені «практично й ефективно»²⁸, та вимагаючи, щоб держави-члени не перешкоджали своїм громадянам у доступі до реалізації цих прав²⁹.

Поступово і дедалі частіше протягом останнього десятиліття Суд бере на себе більшу відповідальність за належне виконання своїх рішень, вказуючи індикатори щодо заходів індивідуального та загального характеру, спираючись переважно на ст. 46 Конвенції як на найкращий спосіб захисту права; або дає прямі чи непрямі вказівки про належні заходи відновлення порушених прав, включно щодо справедливої сатисфакції, у резолютивній частині рішення

Протягом перших сорока років свого функціонування Суд не вважав себе правомочним надавати рекомендації щодо того, які кроки слід робити для усунення наслідків порушення Конвенції³⁰ і вже звично утримувався від будь-

яких непрямих вказівок або заяв, вважаючи, що обов'язок з контролю виконання його рішень покладено на Комітет Міністрів³¹.

У справі *Soering v. The United Kingdom* заявник стверджував, що «справедлива сатисфакція його вимог могла би бути досягнута за рахунок ефективного виконання рішення Суду», і запропонував Суду надати відповідному уряду вказівки щодо виконання свого рішення. Суд зазначив, що він не уповноважений в рамках Конвенції давати допоміжні вказівки, аналогічні тим, що запитуються заявником: «Відповідно до ст. 54 [на сьогодні ст. 46] відповідальність за контроль щодо виконання рішень Суду покладається на Комітет Міністрів Ради Європи»³².

Поступово і дедалі частіше протягом останнього десятиліття Суд бере на себе більшу відповідальність за належне виконання своїх рішень, вказуючи індикатори щодо заходів індивідуального та загального характеру, спираючись переважно на ст. 46 Конвенції як на найкращий спосіб захисту права; або дає прямі чи непрямі вказівки

про належні заходи відновлення порушених прав, включно щодо справедливої сатисфакції, у резолютивній частині рішення.

Так, перші зміни практики Суду можна побачити у справі *Iatridis v. Greece* (заява № 31107/96, рішення від 19 жовтня 2000 р., § 35) про відкликання кіноліцензії, де Суд вказав, що найкращим заходом виконання рішення було б надання заявникові нової ліцензії. Але у справі *Papamichalopoulos and Others v. Greece* (до набрання чинності Протоколом № 11 до Конвенції) Суд вперше запропонував державі альтернативу: або досягти *restitutio in integrum*, або виплатити компенсацію за моральну шкоду протягом шести місяців. Хоча Суд приймав рішення щодо справедливої сатисфакції, це було витлумачено як «перший серйозний замах на доктрину про те, що Суд не має права давати вказівки щодо виконання його рішень»³³.

²⁴ Див.: Leach, Ph., "Beyond the Bug River — A New Dawn For Redress Before the ECtHR," *European Human Rights Law Review*, 2005, No. 2, p. 150.

²⁵ Див.: Leach, P., "No longer offering fine mantras to a parched child? The European Court's developing approach to remedies" in Føllesdal, A., Peters, B., & Ulfstein, G., "Constituting Europe: the European Court of Human Rights in a national, European and global context," Cambridge University Press, 2013, p. 160.

²⁶ Див.: Polakiewicz, J., "The Execution of Judgments of the ECtHR," in Blackburn, R., & Polakiewicz, J. "Fundamental Rights in Europe", Oxford University Press, 2001, p. 56.

²⁷ *Sedjovic v. Italy*, заява № 56581/00, рішення від 1 березня 2006 р., § 127.

²⁸ *Airey v. Ireland*, заява № 6289/73, рішення від 9 жовтня 1979 р., § 24; *Marckx v. Belgium*, заява № 6833/74, рішення від 13 червня 1979 р.; *McCann and Others v. United Kingdom*, заява № 18984/91, рішення від 27 вересня 1995 р.; *Özgür Gündem v. Turkey*, заява № 23144/93, рішення від 16 березня 2000 р.

²⁹ Див.: Mowbray, A., "The creativity of the European Court of Human Rights," *Human Rights Law Review*, Vol.5, Issue 1, 2005, pp. 57–79.

³⁰ Див.: Barkhuysen, T. & Van Emmerik, M., L., "Improving the Implementation of Strasbourg and Geneva Decisions in the Dutch Legal Order: Reopening of Closed Cases or Claims of Damages Against the State" in, Barkhuysen T., Van Emmerik, M., L., Van Kempen P., (eds) "The Execution of Strasbourg and Geneva Human Rights Decisions in the National Legal Order", Martinus Nijhoff Publishers, The Hague/Boston/London, 1999, 2005, p. 7.

³¹ Див.: Polakiewicz, J., "The Execution of Judgments of the ECtHR," in Blackburn, R., & Polakiewicz, J. "Fundamental Rights in Europe", Oxford University Press, 2001, p. 57.

³² *Soering v. The United Kingdom*, заява № 14038/88, рішення від 7 липня 1989 р., § 25.

³³ Lambert-Abdelgawad, E., "The Execution of Judgments of the ECtHR," *Human Rights Files* № 19, 2002, p. 27, Cremer, H.-I., "Prescriptive Orders in the Operative Provisions of Judgments by the ECtHR" in Seibert-Fohr, A., and Villiger, M., (eds) "Judgments of the European Court of Human Rights-Effects and Implementation", Ashgate-Nomos, Germany, 2014, p. 40.

ються у резолютивну частину рішення⁴⁷. Нарешті, в деяких рішеннях Суд вказав на те, якого саме способу захисту прав заявника необхідно вжити, та яким чином запобігти подібним порушенням у майбутньому⁴⁸.

Точніші вказівки були дані в рішенні у справі *Assanidze v. Georgia* (заява № 71503/01, рішення від 8 квітня 2004 р., § 202—204 та резолютивна частина § 14(a)), в якому Велика палата вперше вказала випустити заявника з-під варти у найкоротший термін на додаток до справедливої сатисфакції. Суд постановив, що за своєю природою встановлене порушення [продовження строку позбавлення волі, незважаючи на наявність постанови суду про звільнення з-під варти] не залишило жодного вибору адекватних заходів, необхідних для його усунення, на відміну від звичайного розсуду, яким користується та чи інша держава в цих питаннях. У постанові про звільнення Суд послався на ст. 46 Конвенції.

Суд як юридичний орган, який виявляє порушення Конвенції, безсумнівно, є найбільш релевантним органом Ради Європи для визначення конкретних, а не абстрактних засобів правового захисту

У справі *Ilaşcu and others v. Moldova and Russia* Суд постановив рішення про звільнення безпідставно позбавлених свободи заявників і постановив, що «будь-яке продовження незаконного та безпідставного тримання під вартою трьох заявників, безсумнівно, спричинить за собою продовження серйозного порушення ст. 5 Конвенції, встановленого Судом, і порушенням зобов'язання держави-відповідача за ст. 46 (1) Конвенції щодо дотримання рішення суду». Крім того, Суд констатував, що «держави-відповідачі повинні вжити всіх необхідних заходів, щоб припинити безпідставне затримання заявників, які все ще перебували під вартою і забезпечити їх негайне звільнення»⁴⁹. Отже, вбачається, що Суд уповноважений давати чіткі вказівки, коли держава-відповідач не може обґрунтовано претендувати на свободу вибору в цьому питанні⁵⁰.

⁴⁷ *Raicu v. Romania*, заява № 28104/03, рішення від 19 жовтня 2006 р., § 38.

⁴⁸ Див., напр.: *M.D. and Others v. Malta*, заява № 64791/10, рішення від 17 липня 2012 р., § 89—90; *Savridin and Dzhurayev v. Russia*, заява № 71386/10, рішення від 25 квітня 2013 р., § 264.

⁴⁹ *Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia*, № 48787/99, рішення Великої палати від 8 липня 2004 р. (див. п. 22 резолютивної частини рішення).

⁵⁰ Див.: "In certain cases, the nature of the violation found may be such as to leave no real choice as to the measures required to remedy it and the Court may decide to indicate only one such measure" (Див., напр.: *Assanidze v. Georgia*, заява № 71503/01, рішення від 8 квітня 2004 р., § 202), *Fatullayev v. Azerbaijan*, заява № 40984/07, рішення від 22 квітня 2010 р., § 174; *Karanović v. Bosnia and Herzegovina*, заява

У справі *Del Rio Prada v. Spain* (заява № 42750/09 [GC], рішення від 21 жовтня 2013 р., §133 *et sequel* та резолютивна частина § 3), в якій було встановлено порушення статей 5 § 1 і 7 Конвенції, Велика палата в аргументації відповідно до ст. 46 Конвенції і в резолютивній частині рішення передбачила, «що держава-відповідач має переконатися у тому, що заявник є звільненим у найкоротший строк», приписуючи індивідуальні заходи, що не залишають для держави-відповідача свободи у виборів заходів.

На додаток до зазначених вище рішень Великої палати звернемось до палатних рішень, в яких Суд вказав конкретні індивідуальні заходи щодо порушень різних прав, передбачених Конвенцією. Так, у справі *Oleksandr Volkov v. Ukraine* у резолютивній частині рішення Суд постановив, що держава-відповідач повинна забезпечити поновлення заявника на посаді судді Верховного Суду у максимальному короткому строк⁵¹. У контексті порушення

права на сімейне життя відповідно до ст. 8 Конвенції Суд скерував державу-відповідача «забезпечити ефективний контакт між заявником і його дочкою

в той час, який є сумісним з графіком роботи заявника і наявністю відповідних приміщень...»⁵². У справі *Youth Initiative for Human Rights v. Serbia* (заява № 48135/06, рішення від 25 червня 2013 р., резолютивна частина § 4), в якій встановлено порушення ст. 10 Конвенції, Суд разом з визначенням терміну вказав, щоб держава-відповідач «забезпечила протягом трьох місяців з дати, коли рішення стане остаточним <...>, надання заявнику запитувану інформацію спецслужбами Сербії».

Отже, питання, що стосуються правової основи для зростаючої ролі Суду (особливо в частині проголошення конкретних або непрямих рекомендацій щодо виконання рішення), вже були предметом обговорення та розгляду вчених та суддів⁵³, але й на сьогодні дискусія на зазначену тематику триває. Як правило, ті, хто

№ 39462/03, рішення від 20 листопада 2007 р., § 29; *Oleksandr Volkov v. Ukraine*, заява № 21722/11, рішення від 9 січня 2013 р., § 195.

⁵¹ *Oleksandr Volkov v. Ukraine*, заява № 21722/11, рішення від 9 січня 2013 р., operative part, § 9; див. також *Fatullayev v. Azerbaijan*, заява № 40984/07, рішення від 22 квітня 2010 р., operative part, § 6.

⁵² *Gluhakovic v. Croatia*, заява № 21188/09, рішення від 12 квітня 2011 р., operative part, § 3.

⁵³ Див., напр.: Lambert-Abdelgawad, E., "The Execution of the Judgments of the European Court of Human Rights: Towards a No-coercive and Participatory Model of Accountability," *ZaöRV*, Vol. 69, 2009, pp. 471–506; Judge Malinverni's Dissenting Opinion in *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) v. Switzerland (No 2)*, заява № 32772/02 [GC], рішення від 30 червня 2009 р.

стверджує, що Суд має повноваження вказувати на заходи виконання, зазначають, що правова основа для такого «судового активізму» закладена самою Конвенцією і передбачена, зокрема, її статтями 19, 32 і 46⁵⁴. Також Суд не діє поодиночі, а відіграє більш активну роль у виконанні своїх рішень — Комітетом Міністрів Ради Європи у ряді справ було прийнято резолюції⁵⁵ і рекомендації⁵⁶, що стосувалися більш ефективного виконання рішень, які були спрямовані на те, щоб підкреслити важливу роль Суду у процесі виконання власних рішень. У справі *Khodorkovskiy v. Russia* (заява № 5829/04, рішення від 31 травня 2011 р.) Суд, відмовляючи в запиті заявника щодо конкретних заходів для запобігання подібним порушенням у майбутньому, підтвердив, що його рішення мають декларативний характер і що вказівки конкретних заходів залишаються винятком з правила. Суд окреслив такі винятки (§ 270 зазначеної справи) і їхні відмінності від цієї справи.

Проте ознайомлення з різними категоріями виняткових випадків свідчить про підвищення гнучкості з боку Суду щодо розгляду питань про те, чи вимагають обставини в даному випадку вказівок конкретних заходів. У таких випадках Суд як юридичний орган, який виявляє порушення Конвенції, безсумнівно, є найбільш релевантним органом Ради Європи для визначення конкретних, а не абстрактних засобів правового захисту. Вбачається, що між науковцями та практиками існує консенсус, що вказівки конкретних заходів щодо виконання рішення Суду в тих галузях, де це було зроблено на сьогодні (реституція майна, незаконне затримання, несправедливий суд, «пілотні» та «квазі-пілотні» рішення), забезпечують ступінь чіткості та юридичної визначеності у процесі виконання рішень Суду, що полегшує завдання і Комітету Міністрів при

нагляді та контролі за процесом виконання рішення Суду, і самій державі-відповідачу при безпосередньому виконанні рішення.

Зазначений підхід вважаємо обґрунтованим та оцінюємо тільки позитивно, оскільки таким чином підкреслюється, що «судовий активізм» та «інтервенціонізм» Суду відбувається лише у виняткових випадках і на дотримання принципу субсидіарності не впливає. Аналогічно роль Комітету Міністрів у процедурі нагляду за виконанням рішень залишається першорядною і зазначений підхід Суду доповнює та підсилює, а не замінює цю роль⁵⁷.

Підсумовуючи зазначене вище, можна дійти висновку, що Суд поступово відмовляється від традиційної позиції щодо повної відмови та неучасті у виконанні своїх рішень. Процес становлення практики Суду у цьому вимірі ще триває. Вважаємо це позитивною тенденцією, особливо коли обставини справи дають змогу окреслювати конкретні заходи зобов'язального характеру для забезпечення *restitutio in integrum* порушених прав заявника.

Однак питання про обсяг компетенції Суду на цьому шляху, а також юрисдикції Суду і, зокрема, стосовно умов прийнятності заяв у процедурі судового нагляду постфактум, а також в умовах допустимої протидії можливим рекомендаціям Суду з погляду втручання в державний суверенітет⁵⁸ і вдаваний підрив доктрини субсидіарності, залишається відкритим⁵⁹, а тому дослідження подальшого розвитку практики Суду, особливо у випадках недотримання рекомендацій Суду, залишаються нагальними та актуальними. Такі дослідження будуть корисними і з погляду практики національних судів, зокрема щодо превентивної роботи національних судів для захисту прав людини на національному рівні, і судових проваджень на підставі вже постановлених рішень Суду, спрямованих на відновлення судового провадження з метою захисту порушених прав, задекларованих у його рішеннях.

⁵⁴ Див.: Critics of the Court's proactive role consider the indication of measures as "judicial activism" referred to in Sicilianos, L.-A., "The Role of the European Court of Human Rights in the Execution of its own Judgments" in Seibert-Fohr, A., and Villiger, M., (eds) "Judgments of the European Court of Human Rights-Effects and Implementation," Ashgate-Nomos, Germany, 2014, p. 303, fn. 76.

⁵⁵ Resolution Res(2004)3 on "judgments revealing an underlying systemic problem", invites the Court to identify systemic problems in order to better assist the States and the Committee of Ministers in the execution process"; див. також Interim Resolution CM/Res.DH(2011)293, 2 December 2011 (follow up to *Burdov v. the Russian Federation* (No.2), заява № 33509/04, рішення від 15 січня 2009 р.

⁵⁶ Council of Europe, (Committee of Ministers) Recommendation CM/Rec(2004)6 on the Improvement of Domestic Remedies; Council of Europe, (Committee of Ministers) Recommendation CM/Rec(2010)3 on Effective Remedies for Excessive Length of Proceedings.

⁵⁷ Див.: *Liu v. Russia* (No. 2), заява № 29157/09, рішення від 26 липня 2011 р., § 65.

⁵⁸ Див.: E.g. controversy over the issue of prisoner voting in the United Kingdom and negative response to the pilot judgment in *Greens and M.T. v. The United Kingdom*, заява № 60041/08, 60054/08, рішення від 23 листопада 2010 р.

⁵⁹ Див.: Leach, P., "No longer offering fine mantras to a parched child? The European Court's developing approach to remedies" in Follesdal, A., Peters, B., & Ulfstein, G., "Constituting Europe: the European Court of Human Rights in a national, European and global context," Cambridge University Press, 2013, p. 160.

Вітаємо колег!

4 липня 70-літній ювілей відсвяткував
суддя Верховного Суду України у відставці,
заслужений юрист України

**Стрекалов
Євген Федорович.**

Стаж його роботи на посаді судді становить 23 роки,
з яких 11 — у Верховному Суді України.

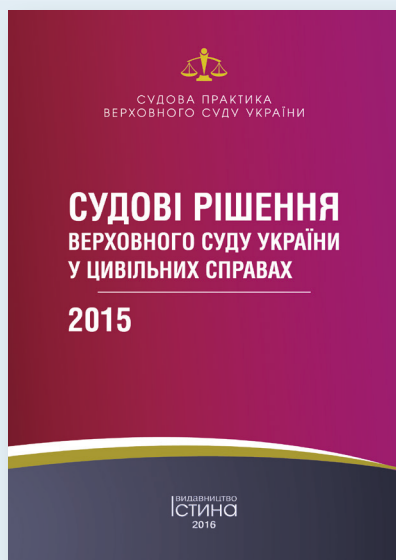
11 липня виповнилося 95 років
судді Верховного Суду України у відставці,
заслуженому юристу України

**Вронському
Аполінарію Степановичу.**

29 років він працював суддею,
зокрема 21 рік — суддею Верховного Суду України.

Видавництво «Істина» пропонує:

Судові рішення Верховного Суду України у цивільних справах. 2015 / За заг. ред. А.Г. Яреми. — К., 2016. — 804 с.

У збірнику вміщено постанови Верховного Суду України, прийняті протягом 2015 року за наслідками розгляду заяв про перегляд судових рішень у цивільних справах з передбачених процесуальним законодавством підстав. Постанови супроводжуються правовими висновками Верховного Суду України про правильне застосування норм права.

Видання розраховане на суддів, адвокатів, прокурорів, науковців, викладачів і студентів юридичних навчальних закладів, а також на всіх, хто цікавиться судовою практикою.

Право Європейського Союзу : Підручн. / За ред. Р.А. Петрова. — К., 2016. — 384 с.

Підручник «Право Європейського Союзу» розрахований на студентів, які тільки починають вивчати цю дисципліну. У ньому стисло та доступно характеризуються усі загальні елементи структури ЄС, компетенція та відмінності між інститутами ЄС. Автори знайомлять читачів з усіма елементами внутрішнього ринку ЄС та змістом і цілями Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

У виданні розглядаються мета, зміст і правове регулювання імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у правову систему України, статус громадян України на території держав-членів ЄС. Схеми сприяють наочному вивченню курсу. У книзі міститься стислий аналіз змін до конституційного устрою ЄС, запровадженого Лісабонським Договором.

**З приводу придбання книг
звертайтеся до видавництва «Істина»:
вул. Сирецька, 38, кв.1, м. Київ, 04073
Телефон: +380 (44) 468-3131;
<http://www.istina-books.com.ua>;
e-mail: istina_knigi@ukr.net**